

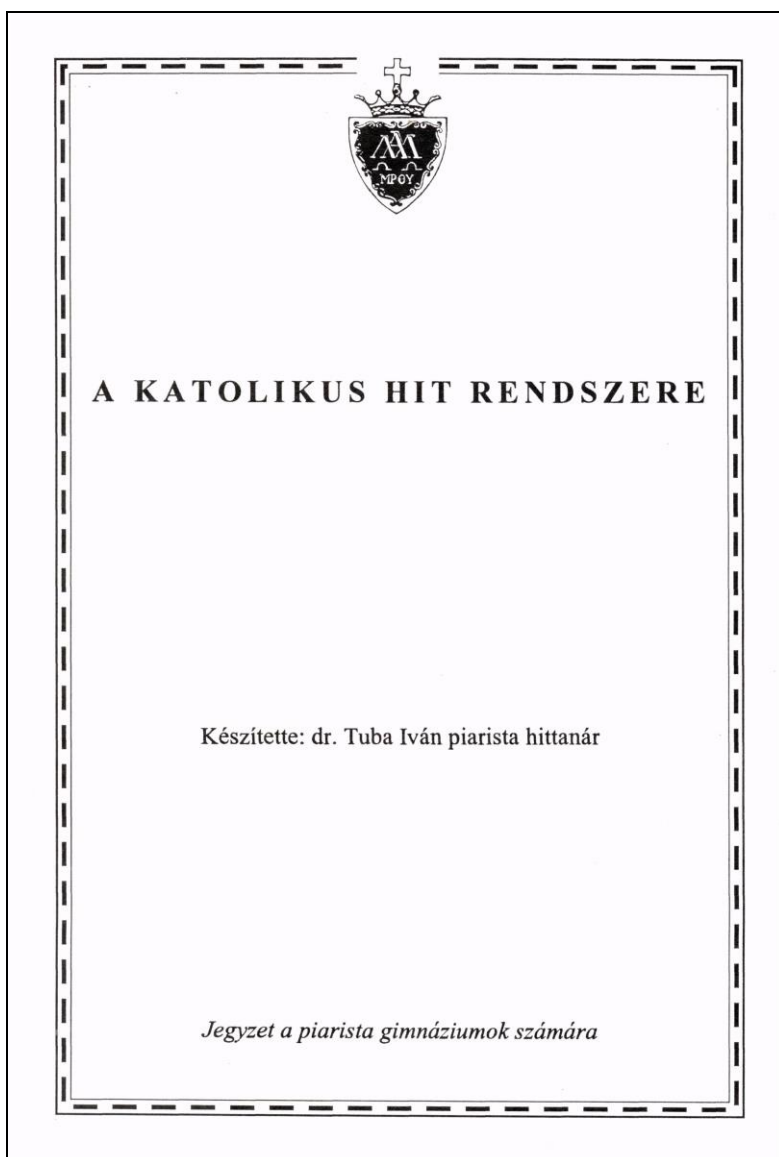
Tuba Iván

A katolikus hit rendszere

Jegyzet a piarista gimnáziumok számára

Mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyar nyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.



Impresszum

Tuba Iván
A katolikus hit rendszere
Jegyzet a piarista gimnáziumok számára

Nihil obstat.
Budapest, die 1. Augusti a. 1999.
Dr. Adalbertus Fila
censor deputatus

Imprimi potest Nr. 238/1999.
Budapest, die 4. Augusti a. 1999.
Dr. Aemilius Kállay
provincialis

ISBN 978-615-80792-9-7

Kiadó: Felsővályi Ákos

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című gimnáziumi jegyzet elektronikus kiadása. A jegyzetet a budapesti Piarista Gimnázium jelentette meg 1999-ben. Az elektronikus kiadás a Piarista Rend magyarországi tartományfőnökének az engedélyével készült. Az elektronikus kiadást szabadon lehet használni lelkipásztori célokra. Minden szerzői jog a Piarista Rendé.

Tuba Iván gimnáziumi hittan jegyzetei

Egyházi alapismeretek
Lelkiélet és liturgia
A katolikus hit rendszere
Keresztény erkölcsstan
Az üdvösség története
A keresztény hit megalapozása és védelme

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés.....	6
I. Teológia és teológus.....	6
A) Teológia	6
1. <i>Hit</i> -tan	6
2. <i>Hit-tudomány</i>	7
3. Az egyházi közösség hite	7
B) Teológus.....	7
II. A hit forrásai.....	9
A) Kinyilatkoztatás.....	9
B) Hagyomány	9
C) Szentírás	9
1. Az Ószövetség.....	10
2. Az Új Szövetség	11
III. A Szentírás és az Egyház	12
1. Isten üzenete.....	12
2. Az Egyház gondoskodása	12
3. Hittételek.....	12
4. Dogmatika.....	13
Istentan	14
I. Az ószövetség népének Istene	14
A) Isten neve	14
B) Jahve-Elohim tulajdonságai	14
II. Teológia a Názáreti Jézus nyomán	16
III. Dogmatörténeti fejlődés.....	18
A kezdetek teológiája	19
I. A világmindenség kezdete.....	19
1. A teremtés hite	19
2. A teremtés „körülmenyei”	20
3. A világ fönntartása	21
4. Az anyag Isten teremtő tervében.....	21
5. Három kérdés az anyagvilág eredetéről.....	22
6. Az angyalok	22
II. Az emberiség kezdete	24
1. Az ember teremtése	24
2. A Biblia tanítása és a tudomány	24
III. A nyomor kezdete	26
1. Az ember bűne és bűnhődése	26
2. Az áteredő bűn dogmatörténete.....	27
IV. A szövetség kezdete	28
1. A megváltás reménye az ószövetségben.....	28
2. A szövetség eszméjének története.....	28
3. A zsidók Messiás-várása.....	28
A világ megváltója: Jézus Krisztus.....	30
I. Az ószövetség várákozásának teljesedése	30

A) Jézus evangéliuma	30
B) Izrael Messiása	31
1. Jézus, a próféta	31
2. Jézus, a főpap	31
3. Jézus, az Úr	32
II. Jézus, az istenember	34
1. Valóságos ember	34
2. Valóságos Isten	34
3. Krisztológiai viták	34
4. Hogyan ember az Isten Fia?	36
III. Jézus, a Megváltó	37
IV. Mária, Isten anyja	38
A Szentlélek működése a világban	39
I. A Szentlélekisten küldése	39
1. A Szentlélek kinyilatkoztatása	39
2. Egyházi tanítás a Szentlélekről	40
II. Isten kegyelme	41
1. A megszentelő kegyelem	41
2. A kegyelem sorsa bennünk	41
3. Az aktuális kegyelem	42
4. Szabadság és kegyelem	42
III. Az Isten egyháza	44
1. Az Egyház alapítása	44
2. Az Egyház lényege	45
3. Az Egyház alapfunkciói	45
4. Az Egyház alaptulajdonságai	46
5. Az Egyház alapformái	47
6. Mária és az Egyház	48
IV. Az Egyház szentségei	49
A) A szentségek közös jellemzői	49
B) Az egyes szentségek	49
1. A keresztség (baptismus)	49
2. A bérmálás (confirmatio)	50
3. Az eucharisztia	50
4. A kiengesztelődés szentsége	51
5. A betegek kenete	53
6. Az egyházi rend (ordo)	53
7. A házasság	54
A beteljesedés teológiája	55
I. A világ beteljesedése	55
1. A Szentírás jövőképe	55
2. A keresztény hagyomány problémái	55
3. A világ jövője	56
II. Az egyén beteljesülése	58
A) A Szentírás szava	58
1. Az Ószövetség tanúsága	58
2. Az újszövetség tanúsága	58
B) A teológia állása	59
1. A halál	59
2. A föltámadás	60

3. Közbülső állapot?	60
4. Az ítélet	61
5. A tisztulás	62
6. A kárhozat	62
7. Az örök üdvösség	63
A Szentháromság	64

Bevezetés

I. Teológia és teológus

A) Teológia

A teológia szót a görög filozófusok alkották (λόγος = szó, tan; θεός = isten; tehát a *theologia* pontos jelentése: istentan). A kereszténység habozva fogadta be. Hiszen a keresztény teológia nem arról az Istenről beszél, akire a filozófusok lét- és világmagyarázatként következtetnek; nem is arról, akiről a különböző vallások zavaróan sokrétű módon tanúskodnak. Hanem arról az Istenről, aki személyesen beavatkozott történelmünkbe, kapcsolatra lépett választottaival és kinyilvánította szeretetét.

Ezzel az Istennel találkozhatott B. Pascal (†1662) a „kegyelem éjszakáján”; akkori feljegyzéseit élete végéig ruhájába belevarrva hordta:

*A kegyelem 1654. esztendejében, november 23-én hétfőn, ...
körülbelül éjjel fél tizenegytől fél egyig.*

Tűz

*Ábrahám Istene, Izsák Istene, Jákob Istene,
nem a filozófusok és a tudósok Istene.
Bizonyosság. Bizonyosság. Megtalálás. Öröm. Béke.
Jézus Krisztus Istene.
Az én Istenem és a ti Istenetek.*

*Öröm, öröm, öröm, örömkönnye.
Elszakadtam tőle.
Elhagytak engem, az élő vizek forrását.
„Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?”
Bárcsak sohasem szakadtam volna el tőled.*

A teológia tehát szoros értelemben Istenről szóló tudomány; de ha Isten mindennek teremtője és célja, akkor mindennek van teológiai vonatkozása. Minden mást szóvá tehetünk vele kapcsolatban. Ezért beszélhetünk a munka vagy a hivatás teológiájáról, a fejlődés és fölszabadítás, a kereszt és dicsőség teológiájáról.

A teológia: hiten alapuló szellemi tevékenység, amelyet tudományos igénnyel az Egyházban művelnek.

1. Hit-tan

Nem mondjuk teológusnak az ateista vallástudóst. Csak azt, akinek van valamilyen kapcsolata Istennel, vagyis a hit talaján áll. A mi fölfogásunk szerint a hit távol áll az akármilyen hiedelmek tiszteletétől, a hiszékenység pedig egyenesen a hit paródiája.

A hit *meggyőződés* valamiről, amit ugyan nem tapasztalunk, nem is látunk be közvetlenül eszünkkel, nem is következtetünk rá előzményekből. Mielőtt valamit hinnénk, valakinek hiszünk. A hit azt jelenti, hogy az ember egy másik személy bűvkörébe kerül. Talán így lehet hinni a szülőknek, barátoknak, tanároknak; így hisznek egymásnak férj és feleség.

Így hihetünk és kell hinnünk Istennek is, ha megszólal. Isten megszólalásait *kinyilatkoztatásnak* mondjuk. Beszél önmagáról, az emberről, a világról. A hitben az ember

szabadon és teljesen átadja magát Istennek, és ezért – összes következményével együtt – elfogadja mindazt, amit Isten kinyilatkoztatott. Nem lehetséges keresztény hit bizonyos állítások értelmi elfogadása nélkül (pl. Krisztus, az Isten Fia föltámadt a holtak közül).

„A hithez belsőleg kötődik az igény, hogy a hívő szeretné jobban megismerni azt, akiben hisz, és jobban megérteni azt, amit kinyilatkoztatott. Az ilyen mélyebbre ható ismeret egyre nagyobb hitet eredményez, egyre lángolóbb szeretettel.”¹

2. Hit-tudomány

Önellentmondásnak tűnik. Van vegytan, növénytan, állattan, embertan. De Isten-tan, hit-tan? A teológiát mégis tudománynak mondhatjuk, amennyiben az a célja, hogy a valóságot egy meghatározott szemszögből megismerje és megértse. Számadást ad a keresztény hit igazságáról. A tényállást igyekszik világosan körülírt fogalmakkal kifejezni, és állításait mások számára is hozzáférhetően bizonyítja. Öröködik annak a kérdésnek „tárgyszerűségén”, amelyet az Egyház föltesz Istenről. Éppen úgy a valóság formálására rendeltetett, mint minden más tudomány; az emberi élet legmagasabb szintjét, igazi teljességét szolgálja.

Ne feledjük, hogy a tudományok módszerei egyébként is eltérőek. A természettudós ugyan megfigyelések, kísérletek útján jut az igazság közelébe, a matematikus pedig főként okoskodik. De már a kultúratudományok is vallomások értékelésével foglalkoznak. Eredményeik megbízhatóságáról nem olyan kényszerítő módon győznek meg, mint azok a tudományok, amelyek a tapasztalás vagy az okoskodás segítségével közelítik meg az igazságot.

A tudás hatalom – ezt a veszedelmes megállapítást Francis Bacon tette. Tudás révén hatalmat nyerünk a természet fölött, de az ökológiai válság mérséklethez int. A lélektan lehetővé teszi emberek manipulálását. A teológiával is legföljebb csak az emberek fölött lehet hatalmat nyerni. Isten olyan titok (*mysterium*), amely akkor kezdődik igazán, amikor leleplezi magát. A teológia „a titkok tudománya” (Schütz Antal), térdelő tudomány.

3. Az egyházi közösség hite

Isten nem egyénenként akarja üdvözíteni az emberiséget, hanem az Egyházban és az Egyház szolgálata által. A hittartalmakat az Egyházban találjuk. Ezeket csak annyiban tudjuk megismerni és megérteni, amennyiben életünk és gondolkodásunk az Egyház közösségébe illeszkedik be.

Ma egyik tudomány sem elszigetelt gondolkodók műve, hanem közösségek terméke. Ha hittudományról van szó, akkor a tudomány hordozója elkerülhetetlenül a hívők közössége. Korunk kereszténysége fájdalmasan megoszlott: ezért van katolikus, ortodox, luteránus és kálvinista stb. hittudomány.

Minden teológiai tanulmány kiindulópontja: az Egyház közösségi hitélete, tehát az az élménycsoport, amely jellemzi a hívő emberek egységét.² Úgy kell eljárunk, mint ahogyan szülőföldünk geográfiáját vagy anyanyelvünk grammatikáját műveljük. A teológia akkor élet közeli, amikor a közösség léteproblémáiból indul ki, azoknak a megoldására felel, és megállapításait az egész közösség színe elé terjesztheti. De az Egyház közösségi élete megkívánja a világos és pontos megfogalmazást.

B) Teológus

Fontos, hogy a közösségnek legyenek olyan tagjai, akik Isten ígéjével a tudományos vizsgálgatás színvonalán is foglalkoznak, és ezt környezetük számára elsajátíthatóvá teszik.

¹ A Katolikus Egyház Katekizmusa (a következőkben KEK) 158.

² KEK 166-169.

A teológus sem tud választ adni minden kérdésre, de ő különösen sokat töpreng a hit sorsán. Többet tud abból, mi mindent gondoltak és mondtak és írtak eddig Istenről. Istenről magáról az intenzívebb tapasztalás tudhat (misztika). A teológus azonban tud a tudhatóság hatáiról. Ismeri fogalmaink korlátait. Az Isten titkát nem képes föloldani. De tanúskodik róla, hogy ez a titok nem mese, nem mítosz, hanem a legmélyebb alap, amiből jövünk és élünk.

Isten szóvá tette önmagát fölülmúlhatatlan kifejező erővel Jézus Krisztusban, a teológus szóhoz juttatja Istent. Szóhoz juttatja, kifejti az Istenről szóló tanúságot, igyekszik tartalmát, értelmét föltárni. Fordítás ez: az egykori szót úgy kell mostani szóra fordítani, hogy ugyanaz a szó maradjon és fölfogható legyen. A teológus sok nyelven beszélő tolmács. Ehhez az új nyelvhez nemcsak szavak és nyelvtan tartoznak, hanem egy változó világ mentalitása, világképe, megértési horizontja. A teológiában nem nulla pontról indulunk: a hitben atyák és testvérek vesznek körül, az Egyház erőterében élünk.

II. A hit forrásai

A) Kinyilatkoztatás

„Jóságában és bölcsességében Isten úgy határozott, hogy *kinyilatkoztatja* önmagát, és tudunkra adja akaratának szent titkát”³ Isten önleplező bemutatkozásának teológiai műszava: ἀποκάλυψις, *revelatio*, Isten egy-egy pillanatra föllebbenti a fátylat (*velum*).

Mi emberek **szavakkal és tettekkel** nyilatkozunk meg egymás előtt. Isten szándéka is „tettekben és szavakban nyilvánul meg, amelyek szerves egységet alkotnak, és egymást kölcsönösen értelmezik”.⁴

A kinyilatkoztatásnak **két szakasza** van:

1. Izrael másfél ezer éves története, előkészítő jellegű, amelyben egy választott néphez fordult az Isten: ez az ószövetség.

2. Isten teljes és végleges üzenetét tartalmazza, ezt Jézus Krisztus terjesztette az egész emberiség elé életével, halálával és föltámadásával: ez az újszövetség. Jézus tanítását ma is csak úgy érthetjük meg mélyebben, ha az ószövetség ismeretében közeledünk hozzá, értelmezzük szavait és tetteit.

Krisztus dicsőséges eljöveteleig már nem kell várnunk semmiféle új, nyilvános kinyilatkoztatást. Az előforduló „magánkinyilatkoztatások” abban segítenek, hogy Krisztus kinyilatkoztatását mélyebben éljük át egy adott történelmi korszakban.

B) Hagyomány

„Isten a maga jóságában nemcsak kinyilatkoztatást adott a népek üdvözlésére, hanem biztosította azt is, hogy ez a kinyilatkoztatás a maga teljességében megmaradjon és eljusson minden nemzedékhez.”⁵ Isten szavait és nagy tetteit először szájról szájra adták tovább (*traditio*) – Izraelben akár századokon keresztül. Az apostolok is a szóbeli igehirdetés, a példaadás és az intézmények révén örökítették tovább mindazt, amit Jézustól, szavaiból, tetteiből tanultak. Eleven igehirdetésükből kikristályosodott egy szerves tanrendszer, amelyet Isten egyszer s mindenkorra Egyházára hagyott, hogy őrizze és szervesen továbbfejlessze. Isten azonban gondoskodott arról is, hogy küldötteinek szavát és a kinyilatkoztatás eseményeit írásba foglalják (ez együtt az ún. *depositum fidei* – hitletétemény).

Az apostoli hagyománytól megkülönböztetjük az idők folyamán született különböző egyházi – teológiai, fegyelmi, liturgikus és áhítatgyakorlati – hagyományokat. Ezek nem tartoznak a hit forrásaihoz.

C) Szentírás

A közkeletű Biblia elnevezés a görög βίβλος-βιβλίον = könyv-könyvecske szóból származik; szó szerinti jelentése tehát: Könyvecskék.

A keresztények szentírása a kinyilatkoztatás két korszakának megfelelően két írásgyűjteményből áll: Ószövetség – Újszövetség.

³ Dei Verbum (a II. vatikáni zsinat rendelkezése az isteni kinyilatkoztatásról) 2.

⁴ Dei Verbum 2.

⁵ Dei Verbum 7.

1. Az Ószövetség

(Vetus Testamentum)

Az ősegyház sajátjaként fogadta el a zsidó nép szentírását, mégpedig az alexandriai zsidók által tisztelt összes, 46 írásművet. Ezek zöme eredetileg héberül íródott, és a rabbik fölosztásában három részt alkotnak: TÓRA, NEBÍÍM UKETUBÍM.

a) TÓRA (=útmutatás, törvény), Πεντατευχος, Mózes 5 könyve (ti. a hagyomány öt tartotta az egész mű szerzőjének). – Négy forrásból lett szerkesztve: a júdai jahvista és a számáriai elohista forrást Jeruzsálemben egybedolgozták az ős-deuteronomiummal, ehhez csatlakozott a babiloni fogság alatt a papi írásmű; végső formáját Kr. e. 450 táján nyerte el. A zsidók az egyes könyveket kezdőszavaikról nevezték el. A keresztény hagyomány görög címüket emlegeti.

A **Geneszisz** (=eredet) könyvének első 11 fejezete a teremtésselbeszélések után fölvázolja az emberiség őstörténetét. Ezután következik a héber ősatyák – Ábrahám, Izsák és Jákob – családtörténete, a József-novellával kiegészítve.

Az **Exodosz** (=kivonulás) könyvének két fő témája: Izrael szabadulása Egyiptomból és a szövetségekötés a Szinaj-félszigeten. A továbbiakban a szövetség törvényeinek gyűjteményei történelmi események közé vannak iktatva.

A **Leviták** könyve főleg istentiszteleti előírásokat tartalmaz.⁶

A **Számok** (Ἀριθμοί – Numeri) könyve vázlatos képet ad a pusztai vándorlás 40 évéről a Jordán keleti vidékének elfoglalásáig, az események folyását itt is törvények szakítják meg.

A **Deuteronomium** (=Második törvénykönyv) értelmezi az üdvösségtörténet eddigi eseményeit, tartalmazza a Szövetség alapokmányát (5-28. fej.), amely kerek polgári és vallási törvénykönyvnek tekinthető. A záróesemények: Józsuá beiktatása az utódlásba és Mózes halála.

b) NEBÍÍM (=próféták): Isten követői, magyarázzák a múltat és tájékoztatnak Isten jövőt alakító szándékairól. A próféta (nabí) nem jövőmondó, hanem a jelent akarja befolyásolni. A prófétai könyvek az ő tanításukat gyűjtik össze.

α) Korai, prófétikus *történelmi művek*. Az ősi mondai és historikus hagyományt a próféták átértelmezik. Vallásos „oknyomozás” ez: minden veszedelem a bűnök miatt éri a népet; ha visszatérnek az Úrhoz, ő jóra fordítja sorsukat.

Józsue (Jósua) könyve: Izrael fiai elfoglalják a Jordán nyugati partvidékét, és fölosztják az országot a 12 törzs között.

Bírák (Sóf^{tim}) könyve bemutatja a monarchiát megelőző zűrzavart. Nagyon ősi hagyományanyagot képviselő, mozaikszerű hőstörténetek. A szabadítókat hívták bírának. A könyv sémája: elpártolás – inség – (visszatérés) „bíró” hívása – győzelem az ellenségén – béke – elpártolás stb.

Sámuel (S^{muél}) I-II könyve: megszületik az izraeli királyság, megjelennek a filiszteusok. A monarchiát Sámuel alapozza meg, Saul szerencsétlen uralkodása után Dávidot jelöli királynak. Ő birodalmat és dinasztiát alapít.

Királyok (M^{lakim}) I-II könyve: Dávid után tárgyalja a templomépítő Salamon uralkodását; a királyság kettészakadása után a babiloni fogságig minden királyt elmarasztal kettő (Hizkija és Jósija) kivételével.

β) Későbbi prófétai *beszédgyűjtemények*. A próféták általában csak beszéltek, a tanítványok írták le prédikációikat. A legnagyobbak:

⁶ Lévi fiai a papok.

Izajás (J^esaja) a Kr. e. VIII. sz. második felének szigorú udvari prófétája. Későbbi névtelen próféták beszédeit is könyvéhez csatolták: a 40. fejezettől az ún. Második Izajás (VI. sz.), az 56-66. fejezet: Harmadik Izajás (V–IV. sz.).

Jeremiás (Jeremja) Jósija király és a babiloni hódítás éveiben hirdette a szeretet és irgalmasság Istenét, a megtérés és az új szövetség szükségességét. Tanítványának, *Báruk*nak írása csak görögül maradt fenn.

Ezekiel (Jehezkiel) a babiloni fogságban elítéli Júdát és Jeruzsálemet meg a pogány népeket, de üdvösséget hirdet az Isten népének.

A többi ún. **kispróféták**: Izrael királyságban a zord látnok Amosz és a magánéletével is ítélkező Ozeás (Hóséa), Júda királyságban Mikeás (Micha), Szofoniás (Cefanja), Náhum és Habakuk, a babiloni fogság után Aggeus (Haggaj), Zakariás (Zekarja), Abdiás (Obadja), Malakiás (Mal'achi = Küldöttem) és Jóél.

c) KETUBÍM (=íráások). A Tórát Kr. e. V. sz. közepén, a Próféták gyűjteményét a következő században lezárták. De a judaizmus korában is keletkeztek további szent iratok. Ezeket különböző műfajokba sorolhatnánk.

Történelem: Ezra, Nehemia, Krónikák, *Makkabeusok I-II.*⁷

Lírai mű: Zsoltárok, Siralmak, Énekek éneke.

Épületes elbeszélés (midrás): Rút, Eszter, Dániel, Tóbit, Judit, Jónás.

Bölcsességi irodalom: Példabeszédek, Jób, Prédikátor, *Bölcsesség*, *Jézus Sirák fia* (valójában: unokája).

2. Az Új Szövetség

(ἡ καινὴ διαθήκη – Novum Testamentum)

A Krisztus halálát követő évszázadban eredetileg görög nyelven íródott és az Egyház által elfogadott 27 írás. Műfajuk szerint csoportosítva:

Evangelium Máté, Márk, Lukács és János szerint (εὐ-αγγέλιον: jóhír). Jézus alakját és tanítását mutatják be, halálának és föltámadásának fényében.

Az apostolok cselekedetei (Πράξεις τῶν ἀποστολῶν): szerzője azonos a 3. evangéliuméval. Az Egyház elindulásáról szól, főleg Péter és Pál működését ismerteti.

Apostoli levelek: a szakemberek véleménye szerint hetet írt Szent Pál, bár a hagyomány 13-at tulajdonított neki (olykor még a Zsidóknak írt levelet is), Jakabnak és Júdásnak egyet, Péternek kettőt, Jánosnak hármat. Többségükben alkalmi írárok, némelyike azonban valóságos teológiai értekezés.

Apokalypsis (Jelenések könyve): Szent János látomásait tartalmazza az Egyház viszontagságos jövőjéről.

⁷ A dőlt betűs művek csak görögül maradtak ránk.

III. A Szentírás és az Egyház

1. Isten üzenete

„Gyermekkorod óta ismered a Szentírást: ez megadja neked az útmutatást ahhoz, hogy a Krisztus Jézusba vetett hitben eljuss az üdvösségre. Minden írás, amit az Isten *sugalmazott*, jól használható a tanításra, az érvelésre, a feddésre és az igaz életre való nevelésre, hogy az Isten embere tökéletes legyen, és minden jóra hajoljon” (2Tim 3,16-17).

A Biblia tehát a hívek szemében nemcsak egy nép vallásos irodalmának antológiája, hanem Istentől is származik. Az *inspiratio* itt persze nem jelent se sugást, se költői ihletet. Isten szerzősége más síkon van, mint azoké az emberi szerzőké, akiket fölhasznált, hogy saját képességeiket és erejüket latba vetve írásba foglalják mindazt, de csak azt, amit ő akart, miközben bennük és általuk ő maga működött.⁸

2. Az Egyház gondoskodása

A keresztény hit mégsem egyszerűen „könyvvallás”, az Egyháznak nemcsak a Szentírás őrzése a feladata. Hogy az holt betűvé ne merevedjék, Isten szavát értelmeznie és hirdetnie is kell. Ehhez Jézus megígérte a Szentlélek támogatását (Jn 14,26; 15,26).

A Szentírás-tudomány a szövegkritika módszerével helyreállítja a forrás szövegének eredeti formáját, ahogyan a szerző leírta. A következő lépés a források szövegének nyelvészetileg biztos és beható értelmezése. A nyelvészeti értelmezést követi a történeti elemzés. Az *egzegézis* feladata tehát meghatározni, mit értettek a szent szövegen lejegyzésük idején.

További értelmezést igényel az a kérdés, mennyiben tart igényt egy szöveg ma arra, hogy érvényét elfogadjam (*herméneutika*). Az egész szöveg mint élő egész annyiban **igaz**, amennyiben 1. az Isten állítja, 2. amennyiben megfelel kinyilatkoztató szándékának és 3. amennyiben az üdvösségünkre vonatkozik. „A Szentírás könyvei biztosan, hűségesen és tévedés nélkül tanítják azt az igazságot, amelyet Isten a mi üdvösségünkre le akart íratni a szent iratokban.”⁹

3. Hittételek

A Szentírás értelmezése folyamán érthetően fordulnak elő nézetkülönbségek. Az Egyház püspökei zsinatokon vitatták meg ezeket a kérdéseket, és tudományos pontossággal, a tévedhetetlenség igényével megfogalmaztak olyan igazságokat, amelyeket a Biblia az egyszerű emberek tudományelőtti szavaival mond el. Így keletkeztek a minden keresztény számára kötelező és végérvényes dogmák. A *dogma* görög szó, tudományos pontossággal megfogalmazott tanítást jelent. A formulázás az Egyházban a Krisztustól megbízott főpásztorok, az ún. tanítóhivatal (*magisterium*) dolga. „A dogmák irányító fényül szolgálnak hitünk útján.”¹⁰ A dogma nem mond el mindent, ami a mi problémáink megoldására vezethet. Csak arra a kérdésre válaszolt, amit az adott történelmi helyzet a legsürgetőbbben tett föl.

A köznapi nyelvben manapság azokat az állításokat szokás dogmának nevezni, amelyeket valamilyen tekintély alapján fogadunk el igaznak. A dogmatikus módszer az emberi tudás világában nem mindig célravezető. A teológia azonban az Isten tekintélyére épít, aki föltétlen hitelt érdemel.

⁸ Dei Verbum 11.

⁹ Dei Verbum 11.

¹⁰ KEK 89.

4. Dogmatika

A tanítóhivatal többnyire a kor szükséglete szerint fogalmazott dogmákat, a megtámadott hitigazságok védelmében. Ezért a keresztény tanítást csak fáradtsággal tanulmányozhatnánk, ha időrendi sorrendben ismerkednénk a dogmákkal.¹¹ A hitigazságok azonban szervesen kapcsolódnak egymással és Isten egyetlen tervébe ágyazódnak, ezért a teológia története folyamán kitűnő hittudósok – az ősi keresztelei és zsinati hitvallások fölépítését követve – igyekeztek **rendszerbe** foglalni a dogmákat. Így született a dogmatika nevű teológiai tantárgy, amely a keresztény hit alapszerkezetét mutatja be (eltérő terjedelmű könyvekben).

Rendszerező összegzésre vállalkoznak a **katechizmusok** is, amelyek elsősorban a katolikus tanítás **oktatását** szolgálják különböző korosztályok számára. A Katolikus Egyház Katechizmusa, amelyet II. János Pál 1992-ben adott ki az Egyház pásztorai számára, a hit, az erkölcs, a liturgia és az imádság oktatásában hivatkozási alap helyi katechizmusok összeállításához.

¹¹ Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum (Denzinger kiadásában). Magyarul: Fila Béla – Jug László: Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai. Kisterenye-Budapest, 1997. Örökmécs kiadó.

Istentan

A theo-lógia emberi beszéd Istenről, de ezt – hitünk szerint – Isten saját beszéde teszi lehetővé. Ahogyan Isten egykor szólt népéhez, és a népnek ebből kibontakozott hite: a mi istenismeretünknek is maradandó forrása.

I. Az ószövetség népének Istene

A) Isten neve

Isten kinyilatkoztatta magát népének, Izraelnek; megismertette vele nevét. A név kifejezi a lényegét, a személy önazonosságát és életének értelmét... Isten fokozatosan és különböző nevek alatt tárta föl magát népének.¹²

1. A választott nép ősatya, Ábrahám és leszármazottai Kánaánban az Él, Elohim istennevet használhatták (az utóbbi fejedelmi többes, de mellette egyes számban az ige), erre utal számos hely- és személynév.

2. Mózes a Szinaj-pusztában találkozott az Istennel, aki Jahve néven mutatkozott be neki (Kiv 3,13-14). Amikor az égő csipkebokorból testvéreinek kiszabadítására visszaküldte Egyiptomba, habozásának legyőzésére közölte: EHJE ASER EHJE – Vagyok, aki vagyok. Jelentése: jelenlévő leszek számodra; olyan leszek, mint aki itt lesz. A Jahve név (participium) tehát elsősorban megbízható, hűséges szövetséges társnak mondja ki az Istent. Ő az, aki van (az ember az, aki nincs [ha ti. szükség van rá]; ismert a tréfás mondás: Ne félj, amíg engem látsz; ha baj van, engem úgy sem látsz).¹³

Minthogy idő múltával az istennév iránti tiszteletből a zsidók a JHVH olvasásakor mindig az Adonaj=Úr szót mondták, el is felejtették a kiejtését. Amikor írásukban a magánhangzókat is jelölni kezdték, a szent tetragrammába is az Adonaj hangzóit írták: így született meg a képtelen Jehova név. A tudomány nyelvészeti elemzés és bibliafordítások alapján rekonstruálta a Jahve kiejtést.

3. A Kiv 3,15 szerint Jahve maga utal a folytonosságra: „Én vagyok atyáid Istene, Ábrahám-Izsák-Jákob Istene”, aki korábban is védelmet biztosított ennek a nagycsaládnak. A Bibliában az Elohim, Jahve és Jahve-Elohim istennévvel fölváltva találkozunk.

A honfoglalás, majd a királyság korában Izrael fiai olyannak tapasztalták Jahvét, mint aki harc árán is érvényesíti népe jogait, és király minden nép fölött. A két királyság, Izrael és Juda pusztulása („Izrael nagypéntekje”) után csak úgy őrizhették meg hitüket szabadító Istenükben, ha uralmát kiterjesztették minden népre: Jahve az idegenek között is üdvösséges módon jelen lehet, és fölhasznál idegen uralkodókat a történelem irányítására.

B) Jahve-Elohim tulajdonságai

1. Féltékeny Isten

Az izraeliták istentisztelete a keleti vallások politeista keretei között bontakozott ki. Istenüket kizárólagos módon tisztelték anélkül, hogy más istenek létezését firtatták volna (*monolatria*). A királyság korában szorgalmazni kezdték az egész országban Jahve kizárólagos tiszteletét: a kánaáni és az idegen istenek „semmiségek”. A többi istenek erőtlenségéből

¹² KEK 203-204.

¹³ KEK 207.

Deutero-Jesaja következtet nem-létezésükre (Iz 44,6-8). A fogság után megfogalmazták Jahve egyetlenségének hitvallását és más istenek létezésének kifejezett tagadását (monoteizmus).¹⁴

2. Szövetségéhez hű Isten

A B^eRIT (szövetség) szó a VII. századtól központi fogalom Jahve és Izrael kapcsolatának meghatározására. Isten szövetségi ajánlata a kiválasztásból ered, szuverén döntésétől függ, nem az emberek előzetes teljesítményétől. A korábbi próféták a házasság képeit használták (vö. Oz 1,29; 2,4-17. 18-25; hasonlóképp Jeremiás, Ezekiel, Iz 54; 62). Jahve szabadságot biztosít partnerének, és türelemmel várakozik szabadon vállalt megtérésére. Az „új szövetség” ígértét is (Jer 31,31-34) úgy mondja ki, hogy ugyanakkor panaszkodik népe hűtlensége miatt.

3. Emberszerető Isten

Ábrahámot Isten azért választja ki, hogy általa áldást nyerjen a föld minden nemzetsége (Gen 12,3). Izrael azt a föladatot kapja, hogy saját történetét a megtapasztalt üdvösség tanúbizonyságaként mondja el, és arra buzdítson, hogy ehhez az Istenhez mások is odaforduljanak. Isten minden népnek üdvösséget szán.

4. Szent Isten

A vallások a *szent* szóval fejezték ki azt a meggyőződésüket, hogy Isten „nagyságrendileg” különbözik a profán, közönséges világtól. Ezért szentnek mondták őt és mindent, ami vele közvetlen kapcsolatban van (templom, pap, ünnep). Iz 6,1-5 is elsősorban Isten másságát akarja kifejezni ahhoz képest, amit az ember tapasztalhat.

Transzcendens: „átlépi” a mi fogalmaink, szemléleti formáink határát (transcendo=átlépek). A helyhez kötött, körülhatárolt létezőkkel szemben ő fölötté áll a térnek, és mindenütt jelen van (Zsolt 138,7-12). Az időben sodródó létezőkkel szemben fölötté áll az időnek, örökkévalónak és változatlan (Zsolt 102). Ozeás 11,9 fölvillantja Jahve erkölcsi szentségét is: jogos haragját szuverén szeretettel irgalmassággá tudja változtatni, jóindulatát nem keresztezi semmi.

Jahve természetesen fölötté áll a szexuális különbségnek is: irgalmában anyai vonások is fölismerhetők, pl. Iz 49,15 szoptató anyához hasonlítja.

Isten tehát nincs belegabalyodva a világ dolgaiba, de számunkra fölfoghatatlan módon intézi sorsunkat (*immanens*= bennmaradó).

5. Személyes élő Isten

A transzcendens valóságot a későbbiekben sok filozófus személytelen, megszólíthatatlan valaminek gondolta (mint valami törvényt). Az ószövetség Istenének azonban akarata van, önmagánál van, mégis érdeklik teremtményei; ő szólított meg minket, mi csak visszategezzük.

Hogyne lenne élő az Isten, ha tőle van az élet. Az élet tökéletesség, Isten az élet forrása. Az ószövetségi ember a vérben látta az élet hordozóját, ezért minden élőlény vére őt illeti (Ábel vére, véres áldozatok, a vérevés tilalma). Jahve élete azonban nem testi, hanem szellemi élet: ismerés, akarás és szeretet.

Azok a szövegek, amelyek Istent habozónak, töprengőnek, mérlegelőnek mutatják be, az emberek iránti elkötelezettségét szimbolizálják. Sok antropomorf utalás Isten haragjára, gyűlöletére, fájdalmára, megbánására – ha egyidejűleg tudatosítjuk transzcendenciáját – éppen személyességét ragyogtatja föl. Istennek van érzelmi élete: nem csapongó, hanem áradó.

¹⁴ MTörv 6,4: „S^ema Iszraél: JHVH elohénú JHVH ehad. V^eáhabtá et-JHVH-elohéka b^ekol l^ebabka ú b^ekol nafs^eka u b^ekol m^eodeka.

II. Teológia a Názáreti Jézus nyomán

1. Jézus az Istenről

Sokat merített népének eleven hívő hagyományából, de kritikusan fölülvizsgálta a kései zsidóság istenhitének bizonyos törekvéseit.

A zsidóság a közeli jövőben várta, hogy Isten a javukra beavatkozik a történelembe, Jézus szerint Isten uralma már most, a fönnálló létező világban jelen van; már most Isten üdvözítő ígéretének és közelségének bizonyosságából élhetünk. A zsidóság vallásosságának középpontjában a Tóra teljesítése állt, Jézus szerint a Tóra értelmezési mércéje a kettős főparancs.

Jézus is megtérésre szólít, és figyelmeztet az ítéletre, de nyomatékosan hirdeti Isten irgalmas szeretetét (vö. az elveszettekről szóló példabeszédek Lk 15-ben). Amikor bűnösökkel és a vámosokkal étkezik, és keresi Izrael elveszett gyermekeit: ezt Istennek megbocsátani kész szeretetével indokolja, amit Jézus tetteivel, végső soron személyével képvisel. Szavai szerint Isten korábban soha nem hallott értelemben „Atya”: nemcsak mint Teremtő, hanem örök Atya az ő egyszülött Fiával való kapcsolatban, aki csak Atyjával való kapcsolatában örök Fiú: „Senki sem ismeri a Fiút, csak az Atya, ahogy senki sem ismeri az Atyát, csak a Fiú, és az, akinek a Fiú őt ki akarja nyilatkoztatni” (Mt 11,27).¹⁵

Izrael őskredójában Jahve egyik állandó jelzője: „aki Egyiptomból kiszabadította népét”. Az Újszövetség azt az Istent hirdeti, aki „Jézust föltámasztotta a holtak közül”. Ez a hitformula valóban Isten új neve lett: „Isten azzal tesz tanúságot irántunk való szeretetéről, hogy Krisztus meghalt értünk, amikor még bűnösök voltunk” (Róm 5,8).

2. Szent Pál az Istenről

A pogányok közötti működését a monoteista hitvallással igazolja: „Vajon csak a zsidóké az Isten, s nem a pogányoké is? Bizony a pogányoké is” (Róm 3,29). Minden ember megismerheti Istent teremtő tevékenysége alapján a világból: „Ami csak láthatatlan benne, a világ teremtése óta a művek alapján értelemmel fölismerhető, ti. örök hatalma és istensége” (Róm 1,19-21).

Az ApCsel-ben az Areopáguszon is teremtésteológiai érveket használ: „Azt hirdetem nektek, akit ti ismeretlenül is tiszteltek” (17,24-28). Lüsztában a teremtő Istenről hirdeti, hogy nem maradt tanúság nélkül, mert jót cselekedett: az égből esőt és gyümölcshozó időt adott, bőven adott ételt és vidámságot a szíveknek (14,15-17).

Az elmúlt századokban a természettudományos gondolkodás eluralkodása (szcientizmus) idején sokan azt gondolták, hogy az emberi megismerés nem terjedhet túl a tapasztalati világon („csak azt hiszem, amit látok”). Szerintük Isten vagy nincs (ateizmus), vagy ha van, akkor sem tudjuk megismerni (agnoszticizmus). Isten azonban nem úgy van, mint a dolgok. Az I. vatikáni zsinat 1870-ben dogmatikus pontossággal újrafogalmazta Szent Pál tanítását: „Az egy igaz Isten a teremtett dolgokból az emberi értelem természetes fényénél biztosan fölismerhető”.¹⁶

Isten fölismerése persze még nem jelenti azt, hogy mindjárt elismerjük Urunknak. Közelebbi megismerése pedig csak akkor lehetséges, ha kinyilatkoztatja magát.

Isten, kit a bölcs lángesze fel nem ér,

Csak titkon érző lelke óhajtvá sejt,

Léted világít, mint az égő

Nap, de szemünk bele nem tekinthet.

Berzsenyi: Fohászkodás

Ma nem a természettudósokat jellemzi különösen a hitetlenség, de az ateizmus és az agnoszticizmus világjelenség. Hogy képviselőikkel hogyan kell szót értenünk, arról majd az alapvető hittanban tanulunk. Most a dogmatikában belülről tanulmányozzuk a keresztyén hitet.

¹⁵ KEK 240.

¹⁶ Denzinger 3026.

Mindenesetre fontos megállapítanunk, hogy épp a hit és a kinyilatkoztatás tanítása szerint az ember eljuthat Isten létének fölismeréséig hit és kinyilatkoztatás nélkül is.

3. Szent János tanítása Istenről

Az ószövetség inkább Isten hatalmát tudatosította, hiszen a gyöngédséget könnyen gyöngeségnek vélik. Az újszövetségben mégis vállalta Isten, hogy Jézus Krisztusban halálosan elgyöngüljön: így nyilatkoztassa ki szeretetét. János evangélista szavával: „Úgy szerette az Isten a világot, hogy egyszülött fiát adta” (Jn 3,16), aki főpapi imájában hirdeti: „Kinyilatkoztattam nevedet az embereknek” (Jn 17,6).

Istennek erről az új nevéről szól 1Jn 4,7-16: „Szeressük egymást, mert a szeretet az Istentől van... Az Isten szeretete abban nyilvánult meg köztünk, hogy egyszülött Fiát küldte el a világba, hogy általa éljünk... Megismertük a szeretetet, amellyel az Isten van bennünk, és hittünk benne. Az Isten szeretet, aki szeretetben van, az Istenben van és az Isten őbenne van.”

III. Dogmatörténeti fejlődés

1. A ókori hitvallás az egy Istent mindenható Atyának nevezi (παντοκράτωρ). „Mindent véghezvisz, amit csak akar” (Zsolt 115,3). Az isteni mindenhatóság azonban semmiképpen nem önkényes.¹⁷

Isten minden reális lehetőséget meg tud valósítani, ezért mindenható. Olyat azonban nem tehet, ami logikai ellentmondás (nem rajzolhat szögletes kört, nem ölheti meg magát, nem követhet el bűnt stb.). Csak az okvetetlenkedő ember látja ebben Isten mindenhatóságának csorbulását: a képtelenség kívül esik a „minden” körén, éppen semmi.

Hitünket próbára teheti a rossz és a szenvedés megtapasztalása. Néha úgy tűnik, hogy az Isten távol van, és képtelen a rosszat megakadályozni. Ámde olykor fölfedezzük: „Ravasz művész az Isten, a rossz is jót csírázik” (Sík Sándor).

2. Az ókori teológusok fölismerték, hogy Isten a kozmosz változatlan és egyetlen eredete. Átvettek olyan állításokat Istenről, mint a változhatatlanság és a szenvedni nem tudás, amelyek a görög-hellenista gondolkodásban Isten egységéből és végső okságából adódtak. Számukra ez nem csupán az „apátia” (=szenvedély- és szenvedésmertesség) ajánlását eredményezte.

A változhatatlanság elsősorban Isten **hűségét** ábrázolja. Örökkévalóságának elgondolásába mégis belopakodott az időbeli vonatkozástól megtisztított bölcséleti örökkévalóság fogalma (aeternitas). Az időtlen rend elgondolása veszélyeztette Isten konkrét igazságosságának és irgalmának hirdetését.

3. Mivel Isten a létesítő ill. hatóoka mindennek, és a hatóok a hatás minden **tökéletességét** tartalmazza, ezért a teremtmények minden valódi tökéletessége (igazság, jószág, szépség) megvan a határtalanul gazdag Istenben, mint a fehér fényben a szivárvány össze színei („állítás útja”). De azt is ki kell jelentenünk, hogy Istenben nem lehet semmilyen tökéletlenség és a tökéletesség semmilyen teremtményi korlátozottsága („tagadás útja”: Isten egészen más). A „fokozás útján” végtelenné fokozzuk az Istennek tulajdonított teremtményi tökéletességeket, amikor Istenre vonatkoztatjuk őket.¹⁸

Ezen az úton próbálja Canterbury-i Anzelm Istent olyan létezőnek elgondolni, „hogy nála nagyobb elgondolni sem lehet”, sőt azt is állítja, hogy Isten nagyobb, mint amekkorának elgondolható.

4. A későbbi teológiai elemzés a Jahve-névből Istennek más alaptulajdonságára is következtetett. Ha Isten az egyedüli Van, akkor neki épp annyira elengedhetetlen ismertetőjele az, hogy van, mint pl. a háromszögnek az, hogy három szöge van. A világban minden dolog „hol volt, hol nem volt”. Isten örökké van (nem **lett!**). Magától van, magában hordja léte magyarázatát, önmagában nyugvó lét (*esse subsistens*).

¹⁷ KEK 271.

¹⁸ KEK 39-43. 213.

A kezdetek teológiája

Ezek a „kezdetek” egy bizonyos időpontban megtörtént események. De a kezdetek teológiája (próto-logia) a valóság létét mutatja be az Istennel való személyes viszony, párbeszéd hátterében.

A tapasztalati világ úgy jelenik meg, mint a kezdetből a befejezés felé haladó állandó létesülés. A világ és az emberiség eredetének kérdése számos tudományos vizsgálódás tárgya. Ezek rendkívüli módon gazdaggá tették ismereteinket a kozmosz korszakairól és méreteiről, az élőlények fejlődéséről, az emberi nem megjelenéséről. Mi a kinyilatkoztatást nem a múlt ismerete kedvéért tanulmányozzuk, hanem azt akarjuk tudni: mit mond Isten rólunk, amikor létünk eredetét elénk tárja.

Arra a kérdésre, hogy mi is az ember, a keresztény azzal felel, hogy eredetére utal. Az ember az a különleges lény, akit Isten a tulajdon képére teremtett, aki bűnével kérdésessé tette ezt a hasonlóságot, akit Isten mégsem hagyott el, hanem egyre újra vonzotta és vonzza az önmagával való kiengesztelődés és az üdvösség felé.

A teológia főadata, hogy földerítse, hogy kell értelmeznünk a világmindenséget, az emberiséget, az emberi nyomor és az üdvösség eredetének témáját. Isten állandóan tulajdon képére alkot bennünket. Bűnünk állandóan előidézi nyomorunkat, de Isten állandóan felszólít, hogy egyre teljesebben merüljünk szövetségébe.

I. A világmindenség kezdete

1. A teremtés hite

Az ószövetség teremtéshite viszonylag későn, a babiloni tartózkodás idején alakult ki. Korábban a választott népben nem merült föl ez az elvont kérdés: honnét a világ (amint a kisgyerek ma is azért becsüli az apját, mert működteti a gépeket, nem mert készítette). Az ősi kultúrák mítoszaival találkozva azonban épp a legnagyobb megpróbáltatás idején Izraelnek bizalmat kellett szavaznia Istenüknek, akit az egész világ egyetlen teremtőjének vallottak. Előtte csak a 24. zsoltár hirdette: „Az Úr a föld és ami betölti. Ő alapozta tengerekre, és megerősítette a vizek fölött.”

A Tóra végső szerkesztése mégis a teremtés művével kezdi beszámolóját Jahvénak a világban és az emberiségben végbevitt üdvözítő tevékenységéről (persze a magyar történelmi elbeszélések antológiájában is mondjuk a Buda halála kerülne az élre, még ha nem is legkorábban íródott).

A teremtés hitét a Biblia első mondatában találjuk megfogalmazva: B^eRÉSÍT BARÁ ELOHÍM ÉT HASSAMÁJIM V^eÉT HA'ÁREC – „Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet.”

Ez a mondat további elemzést érdemel.

a) Állítmány: **Teremtette**. A bara ige alkotó tevékenységet jelent. Alanya mindig Isten, sosincs mellette eredethatározó. A teremtés egyedülálló isteni tevékenység. Mi emberek csak a meglévőt tudjuk alakítani. Isten nyersanyag és minta nélkül hoz létre valamit.

b) Alany: **Ki** teremtett? – A tételben az Elohim istennevet találjuk. A teremtés tana az Istentől való függésnek végsőkéig átgondolt, legradikálisabb kifejezése. Az őskáoszt rendező démiurgoszok Izrael hitében szóba sem jöhetnek.

c) Tárgy: **Mit** teremtett Isten? – Az eget és a földet: vagyis mindent, ami csak létezik Istenen kívül. Az izraelitáknak nem volt „mindenség” jelentésű szavuk: mint pl. kozmosz,

univerzum, *mundus*. Az egész valóság Isten műve, közbelépése előtt nincs létező, a tohuvabohu (űr és zűr) a semmi kifejezése. Nem létezik semmi, ami létét nem Istentől, a Teremtőtől kapná.

d) **Időhatározó: Mikor** teremtett Isten? – Kezdetben: vagyis akkor kezdődött az idő. „Előtte” nem volt más, mint az időtlen Isten. Létezett tehát egy időpont, amely első volt, amelyben nem lett volna értelme egy múlt időben kimondott mondatnak.

Isten öröktől fogva akarta, hogy egy bizonyos pillanatban létrejöjjön az a térben feszülő energia, ami világmindenségünk csírája. De maga a teremtés gondolata elválasztható az időben való kezdet képzetétől.

2. A teremtés „körülményei”

a) **Eredethatározó: Miből** teremtett Isten? – Semmiből. Isten akaratán kívül semmi sem kellett hozzá. Maga Isten, nem pedig más az ősforrása mindannak, ami van. Az ő életforrásából, nem pedig valami hozzá hasonlóan eredeti anyagból fakad a nem-isteni lét.

b) **Helyhatározó: Hol** teremtett Isten? – Itt, a semmi helyén; ahol addig semmi volt, ott világ lett.

c) **Módhatározó: Hogyan** teremtett Isten? – A világ keletkezésének módját nem ismerjük. A Genesis könyvének szerzője – afölötti örömében, hogy megtalálta a helyes megoldást – bővebben is kifejti a világ teremtéséről szóló tanítást az ún. **Hexaémeronban**, a hatnapos teremtéstörténetben (hex = hat; hémera = nap). Ez az elbeszélés az akkori emberek világgépéhez igazodik, és természetesen részleteiben nem felel meg az események valóságos történeti egymásutánjának.

Gen 1	szétválasztás		benépesítés
1. nap	világosság – sötétség	4. nap	égitestek
2. nap	alsó és felső vizek	5. nap	halak és madarak
3. nap	tenger és szárazföld + növények	6. nap	szárazföldi állatok + ember

Hogyan keletkezhetett ez az elbeszélés? Először talán ötlet szerint sorolták, mi mindent teremtett Isten. Azután egy tudós megpróbálta rendbe szedni a létezőket a kor tudományos színvonalán. Majd egy költő az unalmasság kerülésére cselekményt javasolt, minden alkotó tett vegyen igénybe egy napot. A nyolc fázisból álló művet a szombat érdekeit képviselő pap szűkítette hat napra.

A világ nem olyan, amilyennek az akkori emberek elképzelték, tehát nem is lehetett így teremteni. Egészében azonban mégis igaz a történet, mert

1. azt mondja el szemléletesen, hogy Isten teremtette még azokat a természeti valóságokat is, amelyeket a pogány népek vallásos tisztelettel vettek körül;

2. a hatnapos kerettel azt érzékelteti, hogy Isten megfontoltan és eredményesen vitte végbe teremő művét;

3. a hetedik nap nyugalmanak hangsúlyozása nyomatékokot ad a szombat megszentelésére kialakult ószövetségi törvénynek.

Napjaink ateistái nem azért nem hisznek, mert nem látják az alkotó nélküli kezdet és a kezdet nélküli véges lét önellentmondását, hanem mert megoldhatatlannak vélik az önmagából kilépő végtelenség problematikáját. Az ő kérdésük: Miért teremtett volna Isten, ha lenne?

d) **Célhatározó: Miért** teremtett Isten? – Azért, hogy legyenek szabad és értelmes lények. Nem azért tehát, mert magányos volt és unta magát, nem a maga meggyőzéséért (művész), nem a külső hódolatért (úr – szolga; vö. szülő, tanár – gyermek, diák).

„Saját dicsőségére” teremtett, vallja az Egyház. „Nem azért, hogy dicsőségét növelje, hanem hogy föltárja és közölje” (Szent Bonaventúra). Amennyiben szabadon elhatározta, hogy tulajdon értéktelenségét önmagán kívül sugározza, szabad szeretetből részesíti a világot a tulajdon szépségében. Azért akar teremőként működni, hogy a világ részt kapjon az életéből.

3. A világ fönttartása

Meddig teremtett Isten? – Azt semmi okunk nincs föltételezni, hogy hat napig vagy hat korszakon át. Sőt az is téves elképzelés, hogy Isten a világot megteremtése után úgy magára hagyhatná, mint az iparos a művét („A gép forog, az alkotó pihen” – írta Madách; ez a deizmus elgondolása).

„A teremtés után Isten nem hagyta magára teremtményeit. Nemcsak a létet és a létezést adta meg nekik, hanem, létük minden pillanatában fönttartja őket: az ő adománya az is, hogy tevékenykednek, és ő vezet mindent végcélja felé” (KEK 301).

A világ rögtön megsemmisülne, ha Isten nem teremtené folytonosan, „hathatós szavával fönn nem tartaná” (Zsid 1,3). Isten és a világtörténet kapcsolata hasonlít ahhoz a viszonyhoz, ami a vetítógép és a film meséje között van.

Isten minden időben teremtően tevékeny, miközben az általa létben tartott esetleges létezőket – így az embert is – egyéni továbbfejlődésre képesíti. Ennek eredményeképpen olykor levezethetetlen új valóság jön létre – élet, szellem –, amely a teremtett erők felől elérhetetlen.

Jézus igehirdetésében folytatódik a zsidó teremtésteológia. Szeretettel és alaposan megfigyelte a természet folyamatait, hirdette, hogy Isten gondoskodik teremtéséről. A teremtő Atya és a világ viszonyáról így beszélt: „Atyátok tudja, mire van szükségtek... (Mt 6,8), Atyátok nélkül egy (veréb) sem esik a földre... Minden szál hajatok számon van tartva” (Mt 10,29-31). Arra is tanított minket, hogy Isten atyai szeretettel gondját viseli teremtményeinek, és személyesen törődik az emberekkel. Nem kell tehát aggódnunk sorsunk miatt. Isten országát kell keresnünk, egyebekben bizalommal várhatjuk Isten segítségét (Mt 6,25-34). Az ellenségszeretetet is azzal a szeretettel indokolja, amellyel Isten minden teremtményét szereti (Mt 5,45). Az Isten gondviseléséről szóló beszéd hitvallás arról, hogy üdvözítő akarata legyőzi a gonosz hatalmát.

Jézus maga azon fáradozott, hogy a teremtés jó rendjét visszaállítsa (gyógyítás, házasság).

A teremtés titok (μυστήριον) marad számunkra. Azt azonban ésszel is beláthatjuk, hogy a világ létezését épp a teremtés titkának elfogadásával magyarázhatjuk meg legegyszerűbben:

- a világ ugyanis változik,
- ami pedig változik, nem lehet magától;
- ha mégis létezik, a létezése magyarázatra szorul;
- Isten léte nem szorul további magyarázatra, mert ő változatlan és magától van.

4. Az anyag Isten teremtő tervében

A **materialisták** azt állítják, hogy az anyag magától van, teremtetlen őszvalóság. A *monisták* szerint nincs is más valóság, csak az anyag: Isten nincs, az ember pedig az anyag sajátos szervezettségű darabja. A *dualisták* viszont úgy gondolják, hogy az anyag is, Isten is öröktől fogva van: Isten és az anyag, a jó és a rossz, a fény és a sötétség örökös harcban állnak egymással. E két erő „harca” bennünk emberekben, test és lélek küzdelmében csapna össze a leghevesebben.

A keresztények komolyan veszik a Hexaémeron szövegét, amely az anyagi létezőket kifejezetten teremtménynek és jónak mondja: VAJJÁR ELOHÍM KI TÓB. Sőt: „Látta Isten, hogy minden, amit alkotott, nagyon jó” (Gen 1,31).

Az anyag Isten teremtő bölcsességét tükrözi, és szerepe van Isten teremtő tervének megvalósulásában. Így találjuk ezt a fogság utáni zsoltárokból és a bölcsességi irodalomban.

A Szentírásból az is kiderül, hogy az anyagvilág értünk, **emberekért** van (Gen 1,28):

1. Elsősorban biológiai életteret jelent számunkra. Beletartozunk, de jogunk van, hogy hasznunkra fordítsuk és alakítsuk (szemben a vegetáriánusokkal).

2. Van mondanivalója értelmünk számára is. Uralkodni sem tudnánk rajta, ha nem tárnánk föl törvényeit. Az ember az anyagvilág meghódítása során eszmél önmagára, és valósítja meg Isten akaratát (challenge). A technika föltételezi a természettudományt.

3. Végül az anyagvilág tükör is: az emberi lélek mélységeit, sőt Isten arcát is tükrözi.

*A természet örök könyvét forgatni ne szűnjél,
Benne az Istennek képe leírva vagyon.*

Vörösmarty Mihály

5. Három kérdés az anyagvilág eredetéről

a) Lehetséges-e, hogy **az anyag öröktől fogva** létezik? – Elméletileg igen, ez esetben Isten öröktől teremtené. Természetbölcseleti megfontolások azonban ellene szólnak.

Az öröktől fogva létező anyagi valóságban bizonyos ciklusok n-szer játszódtak le, bizonyos testek n hosszúságú pályát futottak be, ahol az n meghatározott, de végtelen számot jelent. De ez a két jelző kizárja egymást. A végtelen számnál nincs nagyobb; de minden meghatározott számnál lehet nagyobbat gondolni, elég egyet hozzáadni; tehát egy meghatározott számnál lehet nagyobbat gondolni, elég egyet hozzáadni; tehát egy meghatározott szám sohasem lehet végtelen.

b) Összefér-e **az energiamegmaradás elve** a teremtés hitével? – A fizika és a természettudományok törvényei tapasztalati törvények, a meglévő világban megfigyelt szabályszerűségek. Önmagukban semmit sem árulnak el abból, hogy keletkezett-e a világ, de azt sem lehet belőlük bizonyítani, hogy a világ nem keletkezett. Mióta a világ világ: érvényes benne ez vagy az a törvény, de ebből a világ eredetére vonatkozóan semmi sem következik.

c) Hogy egyeztethető össze **a fejlődés eszméje** a teremtéssel? – Semmi lehetetlen nincs abban, hogy Isten fejlődő világot teremtett. A természettudományos fejlődésemélet nem áll ellentétben a teológiai teremtéssel. A fejlődésemélet nem teszi fölöslegessé a teremtés hitét, mert legfőljebb csak azt igyekszik megmagyarázni, hogyan alakult ki a világ mai rendje, de azt nem, hogy miért van egyáltalán világ, és miért érvényesülnek benne törvények (épp a fejlődést irányító törvények is). A világban minden érthető, csak épp ez az érthetetlen benne (Einstein). Az emberiség áttért a világ rendjének jobbára nyugalmi felfogásától arra, hogy rendet mozgásban és fejlődésében szemlélje (GS 5).

6. Az angyalok

Az ókori zsinatok hitvallása szerint hiszünk „minden láthatónak és *láthatatlannak* Teremtőjében”. A zsidó-keresztény meggyőződés szerint a láthatatlan erők és hatalmak világa is a teremtett valósághoz tartozik. Az emberen kívüli szellemi lények létét és működését is Isten tartja fenn.

A tapasztalati világban nem találkozunk angyalokkal. Értelmünk föltételezi: minthogy az embernek szellemi lelke van, lehetnek az ember és Isten között tiszta szellemi lények, akik a teremtő Isten gondolatát a szellem egyszerűségében, dinamizmusában tükrözik. Nincsenek olyan okozati összefüggésben a világgal, hogy működésükre következtetni lehetne.

Az angyalok **létezéséről** a Szentírásból tudunk. A kinyilatkoztatás történetében Isten követeként jelennek meg (ἄγγελος = hírnök). Az Úr angyala, MAL'ACH JHVH azonban ember is lehetett (pl. Mózes). Sokáig a transzcendens Isten megnyilvánulásai (Ábrahám, Ja'akób történetében), később Isten udvartartása, „seregek”. Más vallásokból átvéve: kerubok és szeráfok. Az Újszövetség előtörténeteiben (pl. annuntiatio) vagy föltámadás-jelenéseiben: ragyogó fehér ruhás férfiak.

A szárnyak csak a későbbi művészi ábrázolásokban jelentek meg, hogy az anyagtól való függetlenségüket jelezzék.

Történetük

Ők is teremtményei Istennek, aki szeretettel fordult hozzájuk, hódolatot és szeretetet várt tőlük. Egy csoportjuk azonban föllázadt Isten ellen gőgből. Az Istenhez hű és a lázadó angyalok között harc támadt, és ez ma is folyik: értünk, emberekért. Ennek a harcnak a vezére: Mi-ka-él (ki olyan, mint isten). Maguknak az angyaloknak sorsa már örökre eldőlt: a lázadók kárhozatra jutottak, a hűségesek üdvösségre (Mt 25,41; 8,10).

„Akkor harc támadt a mennyben: Mikaél és angyalai megtámadták a sárkányt. A sárkány és angyalai harcoltak, de nem bírták, és nem maradt számukra hely a mennyben. Letaszították a nagy sárkányt, az öskígyót, akit ördögnek, sátnak hívnak, aki elcsábítja az egész mindenséget” (Jel 12,7-9).

Arra gondolunk, hogy a döntés témája mi, emberek lehettünk; hiszen ők – az angyalok: λειτουργικά πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα – „szolgálatra küldött ügyvivő szellemek” (Zsid 1,14). A mi üdvösségünk szolgálatát kellett volna mindnek vállalniuk. Jézus látta a Sátánt villámként lebukni az égből (Lk 10,18).

A bukottak itt hajtják végre egyszer megfogalmazott lázadásukat, a jók itt mutatják meg hűségüket. Az Istenhez hű angyalok segítenek bennünket a jóban. Valójában nem minket szolgálnak, hanem Krisztust köztünk. Mt 18,10 alapján nevezzük őket „örzőangyaloknak”.

A bukott angyalok vezérét Sátánnak mondja a Biblia (Sátán = διάβολος — ördög, Mk 3,22: Beel-zebul). Alattvalói a daimónok: gonosz, tisztátalan lelkek. Az evangéliumban Jézus sok démonot űzött ki, de nem tudjuk, nem ideg- és elmebajosok gyógyítása volt-e ez? Hiszen Jézus minden betegség mögött a Sátánt látta.

A Gonoszlélek Jézust is megkísértette, bennünket is kísértésekkel próbál elszakítani Istentől. Akkor küzdhetünk meg vele, ha beöltözzünk Isten fegyverzetébe (Ef 6,10kk).

A jó és rossz angyalok léte nem tartozik hitünk központi igazságai közé, de nem is kerekedtek körülötte viták. A hittudomány forrásainak mindenesetre jobban megfelel az az álláspont, amely szerint az üdvösségünk felé vezető úton jó szellemek segítenek, gonosz szellemek akadályoznak minket.

II. Az emberiség kezdete

1. Az ember teremtése

A **Hexaémeronban** Isten az utolsó napon, mintegy a teremtés koronájaként „saját képmására, magához hasonlóknak teremtette az embert” (Gen 1). Mit jelent ez a hasonlóság?

1. „Uralkodjatok” – az ember Isten helytartója a világban, és ezért hatalma, eredményes tevékenysége emlékeztet Istenre.

2. „Isten szólt hozzájuk” – az ember párbeszédet folytat Istennel, s ebből megértjük, hogy Isten az emberben társat, rokon létformát szeret.

3. „Férfinak és nőnek teremtette őket” – az ember társas lény, és ebben valamiképpen a Szentháromság életének visszfénye csillan föl, mert hiszen a három isteni személy is annyiban van, amennyiben egymásnak adják magukat és befogadják egymást.

Az **Éden-kerti elbeszélésben** Isten forrást fakaszt, oázist támaszt, a földből embert formál, és orrába fújja a lelket (NEFES), amely megeleveníti őt.

Ez az elbeszélés a sivatagi népek világképe szerint adja elő a világ teremtését. De a Hexaémeronhoz hasonlóan hangsúlyozza, hogy az embert közvetlenebb kapcsolat fűzi Istenhez, mint bármely más teremtményt.

Isten megbízást ad az embernek arra, hogy a földet tegye lakhatóvá és használhatóvá, uralkodjék minden nem-emberi teremtményen. E fölhatalmazással Isten bevonja az embert a teremtésről való gondoskodásába. Az ember uralma nem jelent kizsákmányolást és az emberi élet alapjainak szétrombolását.

Már a Hexaémeron szerint Isten az embereket **férfinak és nőnek** teremtette. Mindketten Isten képmása. Isten akarata szerint egyenlők és különbözők. Az Éden-kerti elbeszélés kibontja az asszony teremtésének történetét. Vallja, hogy egyenrangú partnerek, társak (egylényegűek, „egy törül metszettek”).

Az ember nem magányosságra, hanem közösségre teremtett („Nem jó az embernek egyedül lenni”). Az emberi közösség alapformája a család. A családos ember azért is hasonlít Istenre, mert szeretetben él, és tevékenyen részt vállal Isten teremtő művében.

2. A Biblia tanítása és a tudomány

A hívő ember bátran elfogadhatja a természettudománynak azt a tanítását, hogy **az ember is az élővilág fejlődéséből** született meg. De a Biblia tanításából ma is érvényes, hogy nem a fejlődés vak erői emelték az állatvilág fölé, hanem Isten teremtő hatalma.

Az Egyház azt tanítja, hogy minden szellemi **lelket** Isten közvetlenül teremt. Új én csak úgy jöhet létre, hogy Isten létre hívja szellemi valóságának lételvét, a lelket. De Isten mindig megadja a lelket, ahol személyes lét hordozására képes anyagi szervezet van jelen, és csak akkor hozza létre, ha egy anyagi szervezetet tesz ezáltal személyi lénné. Nincs lélek, mielőtt ember lenne, és nincs emberi szervezet, mielőtt élő, lélektől éltetett ember lenne. Az egy és osztatlan embert Isten a szülők egyesülésével kezdődő genetikai folyamat fölhasználásával hozza létre. Az egy és osztatlan ember, amennyiben élő szervezet, a szülőktől kiinduló genetikai folyamat terméke, amennyiben szellemi én, Isten közvetlen teremtménye.

Az első ember(ek) szervezete Isten különös közbelépte erejével lett egy állati genetikai folyamat gyümölcse. De nem volt csodára szükség ahhoz, hogy az állatnak látszó én örök életre szánt személy legyen, és egy szerény lépést tegyen a sajátosan emberi élettevékenységek gyakorlása felé. Az emberi nem kezdetét előidéző isteni közbelépést nem a földre sújtó villám, hanem állandó, lassú fejlődést és fokozatos tökéletesedést létrehozó sugárzás módjára kell elképzelnünk.

Az emberiség akkor is **egységet** alkot, ha nem egyazon ősszülők leszármazottjai vagyunk. Ebben az esetben Isten teremtő tevékenysége ugyanabban a térben működő, anyagot kitevő energiáiból serkentené a lét különböző fokain át az emberiség különböző egybefutó ágait.

A „poligenizmus” hipotézisében az emberiség egysége nem az ősszülők személyében volna lehorgonyozva, hanem az anyag egységének, az Isten teremtő és fejlesztő tétének, a közreműködésre való elhivatottságnak, a közös célnak vetülete lenne.

III. A nyomor kezdete

„Miért tetted ezt velünk?” Izrael bölcsei a kitelepítés ínségében és a hazatérés kiábrándító sikertelenségei között keresik nyomoruk magyarázatát, és a Szentlélek sugalmazására, ősi mítoszok fölhasználásával és csiszolásával, rekonstruálják az eseményeket, amelyek nélkül megmagyarázhatatlan volna népük sorsa.

Az emberi nyomor az ószövetségben szomorú jelen, aminek kezdetét tanulmányozzuk, az Újszövetségben múlt, amelyben üdvösségünk kezdetét fedezzük föl.

1. Az ember bűne és bűnhődése

Kezdetben nem volt így. A világ nyomora a kinyilatkoztatás és az Egyház meggyőződése szerint nem külön isteni közbelépés eredménye, hanem az ember bűnének következménye. Ennek a hitnek kiemelkedő megfogalmazása az Éden-kerti történet. Gen 3 szerint Isten az első embert (ADAM) próbára tette, ő pedig a kígyó kísértésére elbukott a bizalom és engedelmisség próbáján. Nem volt hajlandó Istenre bízni annak eldöntését, hogy mi a jó és mi a rossz, hanem maga akarta kezébe venni sorsának intézését.

Az **ősbűn** (peccatum originale) története nem modern értelemben vett történeti beszámoló, de nem is mítosz, mert nem egy újra meg újra ismétlődő emberi tapasztalást foglal össze, hanem egyetlen konkrét eseményt rögzít szimbolikus módon: a bűnbeesés az elején történt, az ember elbukott történelmének kezdetén.

A Biblia azt is elbeszéli, hogy a bűn miatt megszakadt az a baráti, atyafiúi kapcsolat, amely korábban az Istenhez fűzte az emberiséget (az ember elrejtőzik, elbujdosik Isten elől mindenféle bokrokba). Azóta mindnyájan az Istentől való idegenség állapotában születünk, minden ember ebben az elidegenedett, eltávolodott helyzetben születik és nevelődik. Ezt a tényt a teológiai hagyomány **áteredő bűnnek** mondja.

Az elnevezés nem szerencsés, de már lecserélhetetlen. Az áteredő bűn nem bűn, nem cselekvés, hanem állapot, baj, amelyért személyesen nem vagyunk felelősek (ha valaki elkártyázza a családi vagyont, a gyerekei koldusnak születnek); és nem is a biológiai nemzéssel ered át, hanem azt a szituációt, azt a klímát jellemzi, amely fogad bennünket a világban.

Ádám bűne miatt nemcsak az istengyermekséget veszítettük el, hanem az ún. „paradicsomi kiváltságokat” is. Kietlenebb lett a világ, az Istentől elrugaszkodott ember nem él békében sem a világgal, sem önmagával. A világban szenvedés és halál leselkedik rá. Önmagában az elhomályosult értelem, a rosszra hajló akarat és a rendetlen, ösztönös vágyak fölött kell úrrá lennie. Harmonikus emberi egyéniség azóta nem alakítható ki komoly önnevelés nélkül.

Az ember számára a földi élet mindenképpen próbaidő, kezdettől arra volt szánva, hogy „kimúljon”, a földi szerves élet elkerülhetetlenül magába zárja a betegség, fájdalom... lehetőségét. De az az elviselhetetlen helyzet, amiben most találja magát igen sok ember, a bűn következménye.

Az áteredő bűn teológiáját **Szent Pál** fejtette ki részletesen. Ő Ádám engedetlenségét Krisztus engedelmisségével állította szembe: „Amint egynek (Ádámnak) engedetlensége miatt bűnössé váltak sokan, úgy sokan megigazulnak (=igaz emberré válnak) egynek – Krisztusnak – engedelmissége miatt” (Róm 5,19). Az eredeti bűnről szóló tanítás a visszája annak az örömhírnek, hogy Jézus minden ember Üdvözítője, hogy mindenki rászorul az üdvösségre, és az üdvösség mindenkinek följánlott valóság Krisztus kegyelméből (KEK 389).

A negyedik evangéliumban Keresztelő János Jézust Isten bárányának mondja, aki elveszi a **világ bűnét**. A világ bűne nemcsak az egyéni bűnök halmaza, hanem megelőző és gerjesztő valóság.

2. Az áteredő bűn dogmatörténete

Az Egyháznak szilárdan ragaszkodnia kellett a Biblia tanúságtételéhez, vagyis hogy 1. a rossz eredete az ember cselekedetében rejlik (nem pedig Isten lényegében), 2. az ember jóra hajló szabadsága nem pusztult el teljesen a bűn által, de 3. minden ember mindig újra vereséget szenved, amikor harcol a rosszra való kísértés ellen.

Az áteredő bűn fogalma kimondja, hogy 1. az egész emberiség rászorul a megváltásra, és 2. mindenkinek a gyökerei nyomorultul bűnös összvalóságba nyúlnak le: ez megelőzi a személyes bűnös cselekedetet, vagyis az egyesek döntését a rossz mellett.

Az áteredő bűn értelmezésével kapcsolatban a történelem folyamán két tévedés merült föl:

a) **Pelagius** az V. században a görög-antik etika hagyományát követve azt hirdette, hogy a jónak alkotott ember alapvetően képes arra, hogy a jót megragadja. Ádám csupán rossz példát hagyott ránk. Csak rajtunk áll, hogy az ő példáját követjük-e, vagy Krisztusét. Megváltásra, isteni segítségre nincs szükségünk ahhoz, hogy Isten rólunk alkotott elgondolását valóra váltsuk, és az örök életre jussunk.

E tévedéssel szemben a hagyományos tanítást **Augustinus** védelmezte meg, aki fájdalmasan tapasztalta, hogy az ember önmagától semmi jóra nem képes; minden jó az isteni kegyelem hatásának következménye. Ágoston az általa átélte valóság (tehetetlenül be vagyunk zárva a gonosz börtönébe) megértésének a kulcsát találta meg abban, hogy Ádám ősbűne átszármazott minden őt követő nemzedékre. Nem mások rossz példájának utánzása okozza a bűn egyetemességét, hanem az, hogy a gonoszság továbbadódik az egymást követő nemzedékeknek. Az emberi természet romlottságának oka és jele a bűnös kívánczóság (*concupiscentia*).

b) A XVI. században **Luther** és reformátor társai azt tanították, hogy Ádám vétke miatt nemcsak az istengyermekség kegyelmét és a harmóniát kifejező „paradicsomi kiváltságokat” veszítettük el, hanem az Istenhez való hasonlóságunkat, vagyis az értelmes szabadság gyakorlásának képességét is. Az eredeti bűn miatt az ember természete gyökeresen megromlott (ezt Isten sem teheti jóvá).

Luther tévedését a trentói zsinat utasította el. Az emberi természet sebzett, mégsem teljesen romlott.

A bűn – s főként az áteredő bűn – valóságát csak a kinyilatkoztatás világítja meg. Enélkül a bűnt nem lehet világosan megérteni, és abba a kísértésbe eshetünk, hogy a bűnt fejlődési rendellenességnek, pszichikai gyöngeségnek, tévedésnek vagy egy helytelen társadalmi szerkezet kikerülhetetlen következményének értelmezzük. Csak ha megismertük az Isten emberre vonatkozó tervét, értjük meg, hogy a bűn visszaélés azzal a szabadsággal, amelyet Isten a teremtetett személyeknek ajándékozott azért, hogy szeretni tudják őt és egymást. (KEK 387)

Az emberi értelem magától nem ismerné föl az áteredő bűnt, a nyomában járó **egyensúlyvesztést** azonban észleli. Miután megismertük az áteredő bűnre vonatkozó egyházi tanítást, először nehezen nyugszunk bele, hogy Isten egy ember vétke miatt az egész emberiséget sújthatja. Ámde ugyanaz az Isten a megváltásban egy embernek (Krisztusnak) áldozata árán mindnyájunknak üdvösséget készít.

A keresztény ember világnézetében fontos szerepe van az áteredő bűnről szóló tanításnak. Mi nem vagyunk pesszimisták:¹⁹ vagyis nem gondoljuk mindenestül rossznak az embereket. De optimisták²⁰ sem vagyunk: vagyis abban sem hiszünk, hogy az emberiség életéből a társadalom fejlődése vagy a művelődés egyszer majd teljesen kiküszöbölheti a rosszat. Mi realisták igyekszünk lenni: vagyis hiszünk abban, hogy minden embernek és minden kornak nagyszerű lehetősége, de föladata is, hogy megvívja a maga harcát a bűn ellen.

¹⁹ pessimus – legrosszabb, a halál, a gonoszság győze

²⁰ optimus – legjobb (így Rousseau és Marx)

IV. A szövetség kezdete

1. A megváltás reménye az ószövetségben

a) Az ószövetségi ember mindennapos tapasztalata volt az emberi élet nyomorúsága (Zsoltárok, Jób). Saját erejéből képtelen megküzdeni a rosszal, Istenben azonban bízhat. Szabadító szeretetét tapasztalta a nép történelmében. A próféták értelmezése szerint a bajok a bűnből származnak, de Isten megszabadít nemcsak a bajoktól, hanem a bűntől is, ha hozzá térnek.

b) Isten büntetése és szabadítása nemcsak Izraelre érvényes. Ez az Isten „stílusa”, így bánik az egész emberiséggel is. Ez a fölismerés fogalmazódik meg a történelmük elbeszélését megelőző bibliai történetekben (Gen 2-11): az Éden-kerti elbeszélés, Káin és Ábel esete, a vízözön és a bábéli torony története mind a próbatétel, bukás, büntetés és irgalom (ennek szimbolikus kifejezései a bőrruhák, Káin jele, a szivárvány) sémáját követik.

A teológiai hagyomány a kígyó elátkozásában is a próto-euangeliont véli fölfedezni: meg fog történni a Sátán és az emberiség szolidaritása, ami az ősbűnben kialakult.

c) Az ószövetségi ember a remény világában élt. Tudta, hogy az emberi történelmet végül is nem a bűn alakítja, hanem Isten üdvözítő terve (a történelem: üdvösségtörténet). Isten szabadító hatalma az idők folyamán mind nagyobb arányokban bontakozik ki: először Izrael, majd pedig az egész emberiség történeti útját világítja be. A választott nép ezért várva várta „az idő teljességét” (üres idő – teli idő), amikor Isten üdvözítő hatalma kiárad a pogányokra is.

2. A szövetség eszméjének története

Izrael népe azt a viszonyt, amellyel Istenéhez kapcsolódott, szövetségnek nevezte (B^ERÍT). Ennek követelménye a rokonok között szokásos, az élet minden területére kiterjedő hűség (CHESZED). Jahve a választott nép Istene, Izrael pedig Jahve népe.

A Biblia szerint *szövetségekötés* a legünnepelesebb formában a Szinaj hegynél történt. Ezt háromszor megújították: Józsuá 8-9. fejj., 2Kráon 34 (Jósia), Neh 8-10 (Ezra). A Genesis szerkesztői visszavetítették Ábrahámra (17. fejj.), sőt az özönvíz ősi témáját is az üdvösségtörténet keretében gondolták át, ennek a csapásnak megszűnésében is szövetséget fedeztek föl (8. fejj.).

Kimondatlanul még Ádám történetében is találkozunk a szövetség kellékeivel: Isten jelen van az Éden-kertben, az embernek igazodnia kell Isten akaratahoz, az ember kiűzetése a szövetségsgzegés megnyilatkozása. – Ádám, Noé és Ábrahám alakja a Szinaj hegynél kötött szövetség lassú, fokozatos és folyamatos kifejlődését mutatja; Józsuá, Jósia és Ezra ennek az egyetlen, örök és mindig változó Szövetségnek további fejlődését, alakulását tanúsítja.

A próféták (Jeremiás, Ezeziel) szavának hatására a hangsúly egyre jobban az egyén belső életére tolódott át. Egyre inkább kiderült az is, hogy Jahve akkor is hűséges marad, ha népe elhagyja az Urat: az irgalmas Isten újra és újra magához vonja, megtérésre vezeti bűnös Jegyesét. Üdvözítő működése föltétel nélküli: a διαθήκη, *testamentum* fordítás már a szövetséget egyoldalú rendelkezésnek értelmezi.

3. A zsidók Messiás-várása

Massiá^h – Χριστός jelentése: fölkent. Izrael társadalmában ilyen volt a király és a főpap.

Ami a királyságot illeti, Nátán jövendölése (2Sám 7) örökre szilárdnak mondta Dávid dinasztiaját. Az ország kettészakadása után rossz királyok uralkodtak Jeruzsálemben is. Izajás

jövendölése (7,14) ősi vágyat fogalmaz meg: a király feleljen meg az IMMANU-ÉL névnek (velünk az Isten). A bábéli fogságban eltűnt a királyi család. Utána a jeruzsálemi templom főpapja – aki a királyság korában nem játszott fontos szerepet – Júda politikai vezetője is lett.

Más vallási csoportok nem csodálatos királyt vagy főpapot kívántak, hanem Mózes is fölülmúló prófétát vártak. Isten eljövendő emberéről a legmegrendítőbb képet egy fogságkori névtelen próféta rajzolta, aki a fájdalmak emberét állította az olvasói elé. Ő azzal szerez szabadulást, hogy ártatlanul magára vállalja a többi ember vétkeit és az értük járó büntetést (Ebed Jahve énekek: Iz 42,1-9; 49,1-6; 51,4-11; 52,13-53,12).

Megvetett volt, utolsó az emberek között,
a fájdalmak férfja, aki tudta, mi a szenvedés...
Bár a mi betegségeinket viselte,
és a mi fájdalmaink nehezettek rá,
mégis (Istentől) megvertnek néztük,
olyannak, akire lesújtott az Isten és, akit megalázott.
Igen, a mi bűneinkért szúrták át,
a mi gonoszságainkért törték össze;
a mi békeségünkért érte utol a büntetés,
az ő sebei szereztek nekünk gyógyulást...
Megkínózták, s ő alázattal elviselte,
nem nyitotta ki a száját.
Mint a juh, amelyet leölteni visznek,
vagy amint a bárány elnémul nyírója előtt,
ő sem nyitotta ki a száját.
Erőszakos ítélettel végeztek vele.
Ugyan ki törődik egyáltalán ügyével?
Igen, kitepték őt az élők földjéből
és bűneink miatt halállal sújtották...
Úgy tetszett az Úrnak, hogy összetöri a szenvedéssel...
Szenvedésével sokakat megigazultakká tesz szolgálom,
mivel gonoszságaikat magára vállalta.

Ebben az ábrázolásban egyéni prófétasorsok is tükröződnek, Izrael kollektív tapasztalata is; a szenvedés problémájának legmélyebb ószövetségei megközelítése.

A világ megváltója: Jézus Krisztus

I. Az ószövetség várakozásának teljessége

A) Jézus evangéliuma

A zsidóság reménye a meghatározatlan jövőbe tekintett. A Názáreti Jézus azzal a jóhírrrel (evangélium) lépett föl, hogy már nem kell tovább várakozni: „Teljesült az idő, elközelgett az Isten királysága. Térjete meg, és higgyetek az üdvösség jóhírében” (Mk 1,15).

Föllépésének központja és alapvetően egyetlen témája **Isten uralma**: minden mást ennek rendelt alá. Szerényen, de nagyon határozottan az ószövetség várakozásainak beteljesítőjeként lépett az emberek elé.

A názáreti zsinagógában magára vonatkoztatta a Messiásról szóló jövendöléseket (Lk 4,16-21): „Ma teljesült az írás, amit az imént hallottatok”. Később kijelenti: „Isten országa köztetek van” (Lk 17,20). Gyógyításairól ezt az értelmezést küldte a börtönben sínylődő Keresztelő Jánosnak (Mt 11,2-6).

Jézus nem a zsidóság valamely meghatározott csoportjából vagy irányzatából érkezik. Ismeri ugyan ezeket, foglalkozik is problémáikkal, de egyiknek sem engedi, hogy kisajátítsák maguknak. Ő nem a rendszer embere, de nem is politikai forradalmár. Nagy szabadsággal lép túl minden sémán. A megvetettek, a gyöngék, az esélytelenek és a bűnösök érdekében lép föl. Egyébként az egész néphez fordul, és **megtérésre** szólítja föl (még a jámborokat is), a próféták ősi SÚB szavával. Ez megfordulást jelent (eddig rossz úton haladtál). A görög Újszövetség a μετανοια szóval (ill. a megfelelő igével) adja vissza: ez kiemeli a gondolkodás megváltoztatását.

Jézus messiási föllépésével látszólag ellentétben áll hallgatási parancsa: többször tiltotta, hogy **messiási címeken** emlegessék, vagy egyáltalán tömeget toborozzanak köréje (Mk 1,44; 3,12; 8,30).

messiási címek előfordulása:	Mt	Mk	Lk	Jn
	evangéliumában			
Úr (Kyrios)	80	18	103	43
Emberfia ²¹	30	14	25	12
Isten Fia	9	5	6	28
tanító	10	12	12	8
Dávid fia	10	4	5	-
próféta	3	2	5	4
rabbi	2	4	-	9
szabadító (σωτήρ) ²²	-	-	1	1

Jézus a hagyományos messiási jelzőkkel szemben tartózkodó volt. Ezek ugyanis nem voltak elegendőek, és föllépését eleve fölösleges (pl. nacionalista, politikai) félreértéseknek tehetnék volna ki.

²¹ Héberül ben-ádám, arámul bar-nasa. Ezekielnél jelentése: akárki, Dániel 7,13-ban égi jelenség.

²² Salvator, Servator; megváltó, üdvözítő, szabadító.

Jézus beteljesíti és bírálja a várakozásokat, eklektikus módon vesz elő az ószövetségi hagyományokból meghatározott tartalmakat, és részben hozzájuk kapcsolódva, részben pedig azokkal szembeforduló antitézisekben sajátos, összetéveszthetetlen hangnemben fejleszti tovább saját örömhírét Izrael Istenéről. Fantáziadús, eredeti történelmi személy, nem komputer figura vagy rendőrségi fantom.

Végül az ősegyház számára a Messiás szó görög megfelelője, a **Krisztus** cím foglalta össze az üdvösséget hozó személyre vonatkozó összes fenségcímeket. Annyira a Názáreti Jézus jellegzetessége lett, hogy egyenesen a név kiegészítőjévé vált (Jézus Krisztus).

A próféták nem tettek különbséget közelebbi és távolabbi jövő között, a Messiás eljövetele, az idők teljessége náluk egybeesik a **világ végével**. Jézus távolabbra tolta a világvég eseményeit, az ő második eljövételének idejére. A Keresztelő János által hirdetett ítélet és tűz elmarad. A megváltás ajándékait már elhozta közénk, de ezek rejtve munkálkodnak a történelemben.

Második, dicsőséges eljövételéről legvilágosabban legmélyebb megaláztatásának idején, a bírái előtt beszélt (Mt 14,62), annak időpontját azonban még tanítványainak sem árulta el (Mk 13,32).

B) Izrael Messiása

1. Jézus, a próféta

Föllépésekor rögtön észrevételezik: „Ez új tanítás hatalommal” (Mk 1,27), vagyis eredeti, elűt a hagyománytól, és csodajelek kísérik. Környezete rabbinak (=nagyom) szólította, bár nem volt szabályszerű képzése („kontár”). Ő elfogadta a rabbi – διδάσκαλος – tanító (mester) megszólítást: „Jól teszitek, az vagyok” (Jn 13,13). De tanítványainak nem engedte, hogy erre a címre törekedjenek (Mt 23,8-10).

Sokan fölismerték benne a Prófétát (Mt 21,11), de még a prófétáknál is sokkal különb volt. Isten helyében mert cselekedni; éspedig nagy magától-értetődéssel, mint aki tudja, hogy milyen az Isten. Ő arra született, hogy Isten tanúja legyen az emberek között. Ezért nemcsak szavával tanított, hanem tetteivel, életének eseményeivel is. Mindig próféta: amikor hallgat, eszik-iszik, vagy éppen alszik (Mk 4,38). A láthatatlan Isten benne nyilatkozott meg előttünk. János evangélista szerint ő a LOGOSZ, Isten hozzánk intézett szava. A prológus himnusza szerint annak a Logosznak a megtestesülése, aki egyébként is működik a teremtésben és az emberiség történelmében (Jn 1,1-18).

2. Jézus, a főpap

A hétköznapi gyakorlatában a bocsánatkérés sokszor kapcsolódik valamilyen engesztelő ajándékkal. A vallásos ember ősidőktől Istennek mutat be **áldozatot**, így akar bűntudatától szabadulni, megtisztulni. Maga helyett mást (embert vagy állatot) adott Istennek, az Istenhez emelt áldozati tárggyal próbált azonosulni (vérrel való meghintéssel, áldozati lakomával stb.). Így jelezte, hogy ki akar emelkedni önmagából, újjá akar születni, hogy Isten előtt kedvessé legyen.

A kinyilatkoztatás Istene kész volt arra, hogy elfogadja az emberek hódolatát, az áldozatok rendjét azonban szabályozta az ószövetségben. Különös figyelmet érdemel az engesztelő nap rítusa. A véres állatáldozat gyakorlatát azonban sok próféta bírálta. Malachi próféta és az esszéusok már szívesen emlékeztek Melkizedek sálemi papkirályra, aki kenyeret és bort, vagyis tiszta áldozatot vitt Ábrahámnak (Gen 14,17.20).

Áldozatot általában csak kiváltságos személy, **pap** mutathatott be, templomban. Az áldozatbemutató pap neve: kóhén, hiereusz, *sacerdos*. Jézus ilyen értelemben nem volt pap,

hanem ács, aki azonban magára vette a „Szolga” szerepét: „Az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és váltságul adja életét sokakért” (Mk 10,45).

Ezekkel a szavakkal az Ebed-Jahve énekek jövődölését vonatkoztatta magára, és előre értelmezte szenvedését meg kereszthalálát. Jézus **áldozatként** lépett a világba, így látja a Jn evangéliumban (1,29) Keresztelő János: „ő Isten báránya, aki elveszi a világ bűnét” (vö. Jel 5,1-10; utalás az engesztelő nap bűnbakjára?).

Áldozata nem szokványos és szent körülmények között teljesült, hanem a legprofánabb környezetben, vesztőhelyen. De megfeszítése előtt az utolsó vacsorán, az újszövetség áldozati lakomájának megalapítása közben, közelgő haláláról mint áldozati cselekménnyről beszélt: Ez az én testem, amely értetek adatik... a vérem, amely értetek kiontatik.

Jézust az Újszövetségben csak a **Zsidóknak írt levél** mondja papnak, de ez a mű résztelesen ki is fejtí Krisztus áldozatának és papságának teológiáját.

„Krisztus mint a jövőd javak főpapja jelent meg, és belépett abba a nagyobb és tökéletesebb sátorba, amelyet nem kéz alkotott, vagyis nem e teremtsébből való. Nem is bakok és borjak vérével, hanem tulajdon vérével lépett be egyszer s mindenkorra a Szentélybe, és örök megváltást talált” (Zsid 9,11-12).

„Nem kézzel alkotott szentélybe ment be, amely az igazinak előképe, hanem magába a mennybe, hogy az Isten színe előtt közbenjárjon értünk. S nem hogy többször föláladozza magát, mint ahogy a főpap minden évben belép a Szentek Szentjébe az idegen vérrel, különben a világ megalapítása óta már többször kellett volna szenvednie. Ő most az idők teljességében egyszer jelent meg, hogy áldozatával eltörölje a bűnt. Amint el van határozva, hogy az emberek egyszer haljanak meg, utána pedig az ítélet, úgy Krisztus is egyszer áldozta föl magát, hogy elvegye soknak bűnét. Másodszor bűntől függetlenül jelenik meg, hogy üdvözítse azokat, akik kitartóan várnak rá” (Zsid 24-28).

„Minden pap nap nap után szolgálta áll, és gyakran mutatja be ugyanazokat az áldozatokat, éppen mivel sosem tudták a bűnöket elpusztítani. Ő viszont csak egy áldozatot mutatott be a bűnökért, s örökre ott ül az Isten jobbán. Most már csak arra vár, míg lába alá zsámolyul teszi ellenségét. Egyetlen áldozatával örökre tökéletessé tette a megszentelteket” (Zsid 10,11-14).

3. Jézus, az Úr

Bár Lukács evangéliumában az angyal **királyságot** ígért Mária fiának (1,32-33), az ács fiának anyja maga járt a kútra haláláig. Jézus nyilvános szereplése alatt elutasította magától a királyságot (Jn 6,15), Pilátus előtt azonban királynak vallotta magát (Jn 18,33-37). A helytartó aztán ragaszkodott is kivégzésekor ehhez a titulushoz (19,12-22). A szemlélők emlékezetébe tapadt ennek a keresztről uralkodó királynak a képe (így méltán került Pilátus a krédóba).

Jézus története nem végződött a kereszthalállal. Az egész Újszövetség egyhangúlag képviseli azt a meggyőződést, hogy Jézust **föltámadt** a holtak közül. A legrégibb beszámoló: 1Kor 15,3-9. Összetett kompozíció: egy Szent Pál által csak továbbadott ősi hitvallási formula személyes hangvételű vallomással keveredik.

Jézus nem új földi életre támadt föl, hanem örök mennyei életre, az őt megillető isteni dicsőségbe öltözött. Így igazolta őt az Atya; és miután a szolga engedelmisségét halálíg vállalta, így adta neki az Úr nevet. A legelső keresztény hitvallás három szóból állt: KYPIOS IΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ.

Szent Pál közöl egy őskeresztény Krisztus-himnuszt (Fil 2,6-11):

Ő Isten módjára élt,
de nem ragaszkodott hozzá,
hogy Istennel egyenlő legyen,

hanem kiüresítette magát,
szolgasorsot vállalt,
emberek hasonmása lett.

Külsőre embernek nézték,
megalázta magát,
engedelmeskedett mindhalálig
(egészen a kereszthalálig).

Ezért Isten föl is *magasztalta,*
megajándékozta őt
minden nevet fölülmúló névvel,

hogy Jézus nevére
minden térd *meghajoljon*
mennyben, földön és az alvilágban,

és minden nyelv *hirdesse,*
hogy JÉZUS KRISZTUS AZ ÚR,
az Atyaisten dicsőségére.

A Föltámadott már fönn tartás nélkül kimondja az apostolok előtt: „Nekem adatott *minden* hatalom mennyben és a földön... minden nemzet... mindannak megtartására... minden nap” (Mt 28,18-20). A húsvéti kinyilatkoztatás alapján így maga a jóhírt bejelentő Jézus lesz az evangélium hirdetett tartalma.

Minden húsvéti elbeszélésnél régebbi az egyhangú őskeresztény meggyőződés, hogy a megfeszített Jézus föltámasztott és fölmagasztaltatott, ő találkozott tanítványaival, ő hívta meg őket tanúinak, és ígérte meg nekik maradandó jelenlétét.

Az evangéliumok töredékes **húsvéti elbeszélései** nem jegyzőkönyv módjára adják vissza az átélt eseményeket. Az egész hagyományanyagon mintha a húsvétvasárnap örömteli zűrzavara uralkodnék. Az evangélistáknak amúgyis olyan tapasztalásról kellett emberi szavakkal beszámolniuk, amihez hasonlót még soha senki nem tapasztalhatott, és amire nem volt szavuk. Az Apostolok cselekedeteiben olvasható prédikációk az eredeti húsvéti tanúk tapasztalatát („láttatott”) fejtik ki elbeszélő formában.

Szent Pál gondolatai nyomán az Újszövetségben a föltámadt Krisztus kozmikus méretűvé vált. A Kol 1,15-20 himnuszában Krisztus „a láthatatlan Isten képmása, az egész teremtés elsőszülöttje, mert benne teremtett minden... minden általa és érte... Ő előbb van mindennél és minden általa áll fönn... Ő a kezdet, elsőszülött a holtak közül, hogy övé legyen az elsőség mindenben. Úgy tetszett, hogy benne lakjék az egész teljesség”.

Az Ef 1,10 szerint Isten „az idők teljességében Krisztusban mint főben akart összefoglalni mindent, ami mennyben és földön van”. Majd később: Isten „nagyszerű erejének hatását Krisztuson mutatta meg, amikor föltámasztotta a holtak közül és a mennyben jobbjára ültette, minden fejedelemség, hatalom, erő és uralom és minden néven nevezendő méltóság fölé (20-22).

II. Jézus, az istenember

1. Valóságos ember

Jézus az evangéliumok tanúsága szerint egészen embernek mutatkozott. A **Szentírás** tanúskodik Jézus nem-tudásáról, tudásának korlátairól, válságairól, tanulásáról és a megismerésben való előrejutásáról. Nem zárja ki annak elfogadását, hogy Jézus ismeretében is lehetett pszichológiai fejlődés.

Ha **Márk evangéliumát** olvassuk, találkozunk emberi érzelmeivel: pl. könnyörület vagy harag (1,41; 3,5; 10,14). A szóbeszéd szerint elvesztette az eszét (3,21). Elálmosodott (4,38), környezete szerint ő egyszerűen Mária fia, Jakab, József, Judás és Simon testvére (6,3). Csodálkozik (6,6), többször kérdez (9,16.33.38). A remek fiatalembertől azt kérdezi: „Miért mondasz engem jónak, senki sem jó, csak egyedül az Isten” (10,18). A Getsémáni kertben remegett és gyötrődött (14,33), az áruló Júdás megcsókolhatta (14,44).

Más evangéliumokból föl villan: megéhezett (Mt 4,2), szomjazott (Jn 19,28), sírt (Lk 19,41, Jn 11,35). Mindenben hasonlónak lett hozzánk, kivéve a bűnt (Zsid 4,15), de megkísértetett; megkísértette a sátán (1,13), ennek történetét Mt és Lk kibontja. És mindegyik evangélium vállalja: Jézus szenvedett és meghalt.

2. Valóságos Isten

Jézus nem nagyon hirdette, hogy ő több, mint egyszerű ember. Küldetését pontosan tisztázni akarta: de azt a kérdést, hogy ki is ő valójában, még legbizalmasabb tanítványai között is ritkán feszegette. Az eszmélkedő emberek előtt azonban mégiscsak világossá vált, hogy Jézus Isten, hiszen úgy viselkedett, úgy beszélt magáról, ahogyan csak Isten viselkedhetik és beszélhet.

Ha Márk evangéliumát végigolvassuk, sokszor találkozunk a publikum kérdésével: **Ki ez az ember?** Aki gyógyít és bűnöket bocsát (2,4-12), ura a szombatnak (2,24.27), lecsillapítja a vihart (4,37-41), halottat támaszt (5,22-23.35-43), föltétlen odaadást kíván (8,35; 10,28-30). Elfogadja Kajafás jellemző szavait: ő a Messiás, az Áldottnak fia, és ígéri: láthatóvá lesz a Mindenható jobbja és az ég felhőin érkezve (14,61-62). Több órás agonizálása után a centurio vallomása: „Ez az ember valóban az Isten Fia volt” (15,39).

János evangélista azt sejteti róla, hogy olvasott az emberek szívében (1,47; 4,18), átlátta gondolatukat (2,8). Néhányszor kifejezetten egynek mondta magát az Atyával (10,30; 14,9.16). Egészen más atya-fiúi viszonyban volt vele, mint más emberek (20,17).

Húsvét után az apostolok egyszerre vallották Jézust Istennek is, meg embernek is. Péter például ezekkel a szavakkal vonta a zsidókat felelősségre: „Az élet szerzőjét megöltétek” (ApCsel 3,15). Az ősegyház ezt a hitet örökölte az apostoloktól. Egy valódi emberben megjelent az igaz Isten. Az istenember (θε-ανθρωπος) szó Órigenésztől való.

3. Krisztológiai viták

Az ókor folyamán tévedések merültek föl a keresztények között Jézus istenembségét illetően. Ezek vagy bölcseleti tévedésből, vagy az ókori bölcseleti fogalmak ügyetlen alkalmazásából eredtek, de az Egyház következetesen elutasította őket.

a) Dokétizmus

A Jézust Istennek valló keresztények közül – a keleti dualizmus hatására – sokan tagadták valóságos emberségét. Nem tudták elképzelni, hogy a szellemi természetű Jó Isten rossz anyagi testet öltött volna. Jézusnak legfőljebb csak látszatteste lehetett (δοκῆϊν). Ezzel azonban a dokéták megrövidítették vagy egészen elvitatták Jézus igazi emberségét, szerintük a megváltás az embernek csak a πνεῦμα-részére vonatkozik, nem egész testi lényére, s végképp nem az emberen kívüli többi teremtményre.

Ezzel a nézettel már határozottan szembefordul az 1Jn levél és a negyedik evangélium: Καὶ ὁ λόγος σαρκὶ ἐγένετο – „és az Ige testté (=hússá) lett” (Jn 1,14); oldalából vér és víz folyt ki (19,34).

Athanasziosz így érvel: Ha Jézus teste csak látszólagos test, akkor a megváltás is csak látszólagos, hiszen szenvedése is látszólagos.

b) Adopcianizmus

Jézus emberségét a kelleténél jobban hangsúlyozták az adopcianusok (adoptio=örökbe fogadás), akik szerint az ember Jézust Isten csak adoptálta fiának, mondjuk keresztelesekor. Az ókori egyház azonban kötelességének érezte, hogy őrizze istenség és emberség szimmetriáját Jézus Krisztusban.

Amikor tehát Areiosz a Logoszt, a Fiút csak az egyetlen Isten időbeli kiadásának (emanatio), teremtménynek hirdette („volt úgy, hogy nem volt”), a nikaiai zsinat vállalta a Logosz-Fiú és az Atya-Isten közötti viszony kérdés tisztázását, és kijelentette, hogy az Isten Fia: született, de nem teremtmény, az Atyával egylényegű (homousziosz).

c) Unio hypostatica

A nikaiai zsinat (325) után az antiochiai iskola – nyomában **Nesztoriosz** – nagy különbséget látott az ember Jézus és a Fiúisten (=Logosz) között: a két φύσις (=természet) mintha két külön alanyt, isteni és emberi ὑποστάσις-t (önállóságot) kívánna. Szerinte *más valaki* az ember Jézus és a Fiúisten. Az utóbbi csak benne lakik Jézusban; Mária csak az embert, a Krisztust szülte.

Az istenember egységét képviselők az efezusi zsinaton (431) jó formulát találtak: Krisztusban a két természetet (φύσις) egy alany, a Logosz hordozza, az isteni és emberi természet *szétválaszthatatlanul* egyesült. A Fiú, Urunk Jézus Krisztus valóságos istenség és emberség, lényegi egységben Istennel és velünk.

A chalkédóni zsinat (451) a **monofizitákkal** szemben azt is tisztázta, hogy Jézus embersége nem olvadt föl a végtelen istenségben: a két természet az egyesülés után is maradandóan különböző egységet alkot, *vegyítetlenül*.

Isten örök Fia fölfoghatatlan irgalmában odáig ereszkedett le, hogy ennek a világnak a nyomorúságát és gonoszságát védtelen emberként elszenvedje azért, hogy nekünk ajándékozza közösségét és vele az üdvösséget.

Az emberi természetnek mondjuk azt, ami az embert emberré teszi; isteni természetnek azt, ami az Istent istenné teszi. Személynek nevezzük azt az ént, aki természetét öntudatosan birtokolja. Hitünk szerint tehát a második isteni személy *fölvette* magába Jézus emberi természetét. Így Krisztus az Istennek emberi megjelenése, megvalósulása. Jézus emberségének igazi „gazdája” a Fiúisten.

4. Hogyan ember az Isten Fia?

a) Krisztus emberi akarata

Politikai okokból kigondolták azt az elméletet is, miszerint a Krisztusnak csak egy, isteni működése (monenergizmus) és egy akarata volt (monotheléták). Ez azonban ellentmond Jézus fontos kijelentéseinek: Jn 6,38; 10,18. Emberi akarátát **engedelmesen** alárendelte Istennek.

Ha Jézus emberi akarata (szabadsága) semmi más nem volna, mint az isteni akarat passzív eszköze saját mozgás nélkül, akkor a megtestesült Fiú éppen azt nem vette magára és gyógyította meg, ami az emberben az Isten elleni tiltakozás és az engedelmisség helye.

Jézus emberségéhez tehát hozzátartozik a valós emberi akarás és tevékenység is: egy megszentelt és megújult akarat, amely azonban ezáltal nem kevésbé, hanem éppen még inkább emberi és igazán humánus.

Jézus **bűntelensége** azt jelenti, hogy ő nem állt pusztító ellentmondásban az ember igazi lényegével. Benne éppen az igazi, Istennek megfelelő ember jelent meg, akiben egészen megvalósult az embernek az a teremtményi rendeltetése, hogy Isten lényét az ő képmásaként emberi formában leképezze.

b) Krisztus emberi tudása

Az az emberi lélek, amelyet az Isten Fia fölvelt, valódi emberi tudással rendelkezik. Jézus tudása nem azonos az Isten mindentudásával: nem tud mindent. Gyarapodott bölcsességben (Lk 2,52). Az emberben a szabad döntés föltételez valamilyen nem tudást: így van a vállalkozásnak kockázata és értéke.

c) Krisztus a mennyben

A személyes egység nem szűnt meg Jézus halálával és föltámadásával. Jézus mennybe menvén nem akasztotta ruhatárba emberségét. Istent mindenki örökké csak az istenember Jézus Krisztuson keresztül közelítheti meg; ő az egyetlen közvetítő Isten és az emberek között, aki váltságot adta magát mindenkiért (1Tim 2,5-6). Embersége ma is imádható.

„Ő mindannyiunkat emberi szívvel szeretett. Ezért szentséges Szíve, amelyet bűneink sebeztek meg és üdvösségünkért szúrtak át, kiváltságos jele és szimbóluma annak a szeretetnek, amellyel az isteni Megváltó az örök Atyát és minden embert szüntelenül szereti” (KEK 478).

III. Jézus, a Megváltó

„Értünk, emberekért”

A keresztények régóta töprengenek rajta: Miért lett az Isten emberré? A Szentírás mondatait alapul véve századok folyamán a következő indokokra jöttünk rá:

1. hogy ily módon engesztelje ki önmagával a világot,
2. hogy Jézus emberi szeretetén át megismerjük Isten szeretetét,
3. hogy a szentség példáját adja és
4. isteni természetében részesítsen minket (KEK 456-460).

Üdvösségünk Isten irántunk tanúsított kezdeményező szeretetéből ered (KEK 620). Jézus működésének lényege, hogy akik rá hagyatkoznak, azokat részesíti abban a kapcsolatban, amely őt Istenhez fűzi, s így olyan közösséget hoz létre bennünk Istennel, amely lényegében maga a növekvő üdvösség.

Mitől váltott meg Jézus? A bűntől, a démonok hatalmától és a bálványok átkától, a szorongástól (életcél, értelem); fölszabadított a szolidaritásra és a közösségre.

„Kereszthalála és föltámadása által”

Jézusnak fönn tartás nélküli szeretete és segítőkészsége fölkelti mindazok ellenállását, akik éppen mások megalázásából és kirekesztéséből élnek. Jézust az emberek eltaszítják és megölik. Jézus keresztje az Istentől elzárkózó emberek cselekedete.

Isten odaadta Jézust: akarta-e halálát? – Jézus erőszakos halála nem az események szerencsétlen egybeeséséből adódó véletlen műve volt. Szent Péter így beszélt a zsidókhoz: „Ezt az embert az Isten elhatározott terve szerint kiszolgáltattatok” (ApCsel 2,23 – KEK 599). Szent Pál szava szerint Jézust Isten értünk bűnné, átokká tette.

Jézus válasza az emberek elutasítására: készség a legvégső ellenségszeretetre, a végső elhagyatottságba. Halála és föltámadása azért megváltó, mert az Isten és a világ közötti legmélyebb meghasonlás közepette szabadon ajánlotta föl magát üdvösségünkért.

Isten szeretete nem engedte azt, hogy Jézus életét a halál legyőzze, és hogy Jézus kiszakadjon Istennel való közösségéből. A föltámadás fényében a kereszt Isten rendíthetetlen üdvözítő akaratának a jele lesz, Isten önmagát odaígérő sziklaszilárd szava.

Jézus életében, halálában és föltámadásában maga Isten jött el hozzánk (emberi-történelmi módon), végérvényesen az emberek oldalára állt, és magából kiindulva áthidalta a szakadékot, amely az embereket Istentől elválasztja. Ezért érvényes: Krisztusban velünk az Isten.

Krisztus az emberiség feje

A magát szeretettel odaadó Logosz-Fiú a teremtés igazi koronája és éltető középpontja, a világ szíve lett. Isten Fiának emberré válásában az evolúció csúcsára érkezik.

Hans Kessler frankfurti teológus (*1938) ebbe a rövid formulába foglalja össze a Krisztusról szóló katolikus tanítást: „Jézus Krisztus valódi ember és az igazi ember, mert ő az egészen Istentől való ember, és így az egészen velünk és értünk élő ember (életében, halálában és föltámadásában); benne igazán maga Isten van egészen velünk és értünk; mert ő Isten emberré lett önközlése, és így a nekünk ajándékozott üdvözítő és az élethez vezető út.”

IV. Mária, Isten anyja

Az Újszövetség keveset szól Máriáról, de egyöntetűen vallja, hogy Isten *egyedülálló hivatást* szánt neki: Fiának anyjává rendelte. Az efezusi zsinat megerősítette, hogy istenszüelő (θεοτοκος, MHTHP ΘΕΟΥ).

Istenek születéséről, anyaistenekről és istenanyákról a pogány mítoszok is beszélnek. Mária azonban nem valami új istenséget hozott világra, hanem az örök Istent fogadta méhébe, hogy emberré legyen („*Anyja lettél Teremtődnek*”).

Isten különféle kegyelmi adományokkal ékesítette föl Máriát, hogy méltóvá tegye nagyszerű hivatására.

1. Krisztus megváltó érdemeire tekintettel Isten őt előre, fogantatása előtt megóvta a bűn átkától (áteredő bűn, világ bűne), mert egészen szentnek akarta Fiának anyját. Ezt a tényt nevezzük **szeplőtelen fogantatásnak** (*conceptio immaculata*). Erre vonatkozik Gábrriel angyal köszöntése: χαῖρε, κεχαριτωμένη (= örülj, te legkedvesebb, kegyelt, asszonyok gyöngye). Így még asszonyt nem szólítottak.

2. Mária szüzén szülte Jézust. Az ősegyháznak ez a meggyőződése világos megfogalmazást nyert két evangélium előtörténetében is (Mt 1,18-25; Lk 1,26-38): férfit nem ismert – a Szentlélek és a Magasságos ereje indította el Jézus életét. Ez a hit úgy alakulhatott ki Jézus tanítványaiban, hogy ő egészen különleges értelemben a mennyei Atya fiának mondta magát és bizonyult.

Mária szüzi születésében Istennek nem olyan szerepe volt, mint a mítoszok isteneinek a félistenek születésében. Mária méhében isteni akarat indította el Jézus emberi életét.

Az egyház vallja, hogy Mária Jézus születése után is, örökké szűz maradt: ἀειπαρθενος (a szüzi szülés élménye után ezen nem csodálkozhatunk).

A Szentírás említi ugyan Jézus testvéreit (Mk 6,3 stb.), de a testvér (AH) szónak akkoriban tágabb értelme volt, mint a mi mai nyelvünkben; mindenfajta rokont is jelentett.

3. Mária nemcsak az áteredő büntől volt mentes, hanem a személyes bűnöktől is. Az Úr szolgálójának bizonyult, jó anyja volt Jézusnak, állt a keresztnél is. Így minden más embernél jobban kivette a részét Jézus megváltó művéből. Jézus szenvedése senkit oly közről nem érintett, mint Máriát (bizonyos értelemben társmegváltónak mondható). Jézus mennybemenetele után a tanítványokkal együtt imádkozva várta a Szentlelket.

A Szentlélek működése a világban

I. A Szentlélekisten küldése

A láthatatlan Istent Jézus Krisztus ismertette meg velünk. Ő vitte végbe Isten nagyszerű művét, a mi megváltásunkat is. Isten kinyilatkoztatásának és Jézus megváltásának folytatása és beteljesítése a Szentlélek műve.

1. A Szentlélek kinyilatkoztatása

A Szentlélek neve az Ószövetségben ilyen jelentésben nem fordul elő. A görög πνεῦμα ἅγιον (latin fordítása: Spiritus Sanctus) a héber RUAH megfelelője, ami jelent lélegzetet, levegőt, szelet (némiképpen eltérő jelentésben a rokon NEFES, ψυχή, anima szótól).²³ Istennek ez a Lélek ott lebegett a teremtéskor a vizek fölött, és szólásra indította a prófétákat. Az ő ígéretük szerint ez a Lélek száll majd rá a Messiásra (Iz 11,1-2).

Ennek az ígéretnek teljesülését az evangélisták említik Jézus keresztselkésével kapcsolatban (Mk 1,10). János evangéliuma kiemeli, hogy a Lélek rajta is maradt Jézuson (1,32). Ő tehát nem alkalmi próféta, hanem az Isten Fia. Isten Lelkével (Mt 12,28) ill. ujjával (Lk 11,20) űzte ki a démonokat, ezért a Szentlelket káromolja (Mk 3,28sk), aki kétségbe vonja lelki hatalmát.

A magyar köznyelvben is létezik a fordulat: Elmegyek, de lélekben itt maradok veletek. Az evangéliumokban Jézus is csak olyan helyzetekben beszélt a Szentlélekről, amikor az utána következő korszakról beszélt a tanítványoknak (Mk 13,11; Lk 11,13). Erre bővebben a negyedik evangéliumban kerül sor (Jn 14,15-18.25-26; 15,26; 16,5-15). A Szentlélek itt többször a παράκλητος néven szerepel. Ezt hagyományosan vigasztalónak fordították, jelent azonban pártfogót, buzdítót is.

Jézus mondatai közül kiemelkedik Jn 14,16: „Én kérni fogom az Atyát és más *vigasztalót* ad nektek, hogy mindörökké veletek tegyen: az Igazság Lelkét...” (vö. 15,26). Ezekben a szavakban fölcsillan az érkezőnek személyessége és istensége is.

Föltűnő, hogy Jézus a Szentléleknek nem vadonatúj **szerepet** szán, hanem az ő művének folytatását: „Megtanít mindenre és eszetekbe juttat mindent, amit mondtam nektek” (14,26), „tanúságot tesz rólam” (15,26), „elvezet titeket a teljes igazságra; nem magától fog szólni, megdicsőít engem, az enyémről kapja, amit kijelent nektek” (15,13-14).

A mennybemenő Jézus azt ígérte tanítványainak, hogy a Szentlélek leereszkedésekor erőben részesülnek (ApCsel 1,8). Ezt pünkösdtől fogva átélhették az apostolok.

Szent Pál sokrétűen ábrázolja a Szentlélek működését. Leveleiből megtudjuk, hogy a Szentlélek egyrészt az Egyház közösségében tevékenykedik köztünk, másrészt az egyes ember életét, belső világát is alakítja.

„Mi mindnyájan egy Lélekben egy testté lettünk a keresztség által: akár zsidók, akár görögök, akár szolgák, akár szabadok. Mindnyájunkat egy Lélek itatott át” (1Kor 12,13).

Alapvető összefüggést lát a keresztény élet és a Szentlélek között:

²³ A magyar egyházi hagyomány folyamatosan Szentlélekről beszél. Amikor a szekták Szent Szellemet emlegetnek, igyekezetüket eredetieskedésnek minősíthetjük. A szellem és a lélek pontos megkülönböztetésének vallási jelentősége nincs.

„Akik testben vannak, nem találhatnak tetszésre Istennél. Ti azonban nem vagytok testben, hanem Lélekben, ha ugyanis Isten Lelke bennetek lakik... Ha test szerint éltek, meg fogtok halni. De ha lélekkel megölik a test cselekedeteit, élni fogtok. Mert akik Isten lelkétől vezettetik magukat, ők Isten fiai. Nem szolgaság lelkét kaptátok ugyanis újból félelemre, hanem a fiúság lelkét kaptátok, akiben kiáltjuk: Abba, Atya! Maga a Lélek tanúskodik a mi lelkünknek, hogy Isten gyermekei vagyunk. De ha gyermekek, akkor örökösök is; Istennek örökösői, Krisztusnak pedig társörökösői, ha ugyanis együtt szenvedünk, hogy együtt meg is dicsőüljünk...” (Róm 8,8-28).

2. Egyházi tanítás a Szentlélekről

A Szentlélek istenségének megvallása még az első században a keresztelezés formulájában megnyilvánult. A IV. század végén a zsinatok (Jahvéhoz hasonló) Urunknak és éltetőnknek mondják, aki az Atyától származik; akit éppúgy imádunk és dicsőítünk, mint az Atyát és a Fiút.

Hogy a Szentlélek az Atyától és a Fiútól **származik**, közös kincse az egész Egyháznak. Ezt azonban nyugaton Szent Ágoston az *ab utroque* = mindkettőtől, a keleti teológia „az Atyától a Fiú által” formulával fejezte ki. A Lélek az Atyától való, nem a Fiútól; de nemcsak az Atya Lelkének, hanem a Fiú Lelkének is nevezzük.

A görögök számára botrány köve lett, hogy a hitvallás eredeti szövegét az ezredfordulón a latinok a *Filioque* betoldással megváltoztatták.

A teológia mindenkori föladata, hogy a Szentlelket úgy mutassa be, mint **Urunkat és éltetőnket**: megőrizze az emberi és isteni élet közti különbséget, de ébren tartsa a Lélek és az élet összefüggését.

II. Isten kegyelme

1. A megszentelő kegyelem

Isten Jézus Krisztusban történt önközlése a Szentlélekben érkezik az emberhez. Isten érintését a keresztény hagyomány a *kegyelem* (régén malaszt) szóval jelöli legalkalmasabban. A χάρις=gratia szó a hétköznapi nyelvben ajándékot jelent, de kedvességet, bájt, szépséget, kecsességet is.

Az Ószövetségben meghatározható szövegeket olvasunk Isten kegyelméről, irgalmáról, szeretetéről, hűségéről, amelyet különböző héber szavak jelöltek.

Jézus azért jött, hogy meghirdesse Isten kegyelmének esztendejét (vö. Lk 4,19-et Iz 61,2-vel). Egyébként maga a szó az evangéliumokban kevészer fordul elő.

Szent Pálnál a χάρις a héber CHESZED megfelelőjévé válik. Szent János evangéliumában arról olvasunk, hogy Jézus minden megváltott emberrel bensőséges, személyes közösségre lép. Ő a szőlőtő, mi a szőlővesszők. Benne kell maradnunk, ha termést akarunk hozni (Jn 15,5).

A teológia szaknyelvében kegyelemnek azt az **életközösséget** nevezzük, amellyel Jézuson keresztül Isten magához kapcsol bennünket. Az isteni élet megtisztít a bűntől, Isten gyermekeivé tesz, lehetőséget ad arra, hogy Isten fiaihoz illő módon éljünk, és így örök üdvösségre jussunk. A mi életünk halálba hanyatló élet; Jézusé az örökkévalóságra nyílik: ezt az igazi, isteni életet adja nekünk (βίος-ζωή).

A kegyelem megszentelő életközösség: bűnösből igaz emberré tesz. Innét van állandó jelzője: gratia *sanctificans*. Megvalósítja a megigazulást (*justificatio*): ezentúl az ember mint ártatlan bizalommal közelíthet az ítélethez.

A megszentelő kegyelemben élő ember Isten temploma lesz: Isten lakik benne, és általa szenteli meg a világot (Jn 14,23; 1Kor 6,19; 2Kor 6,16).

Két keresztény találkozásakor két templom találkozik.

2. A kegyelem sorsa bennünk

A megszentelő kegyelemmel együtt megkapjuk a természetfölötti **erények** csíráit és a Szentlélek **ajándékait**. Ezek teszik lehetővé, hogy Isten fiaihoz illő módon éljünk.

Az erények tevékenységre tesznek alkalmassá. Atyánk szándékainak megértését szolgálják a Lélek ajándékai (vö. Iz 11: bölcsesség, értelem, tanács, erősség, tudás, Úr félelme).

A teremtető és kegyelem-osztó Isten ugyanis minden embernek sajátos hivatást szán, és mindenkit egyéniséggé akar formálni. Erre valók a Szentlélek különleges kegyelmi ajándékai, a **karizmák**. Szent Pál sokszor ír róluk, legrészletesebben a 1Kor 12. fejezetben:

„Különböző kegyelmi adományok vannak, de a Lélek ugyanaz... A Lélek megnyilvánulásait ki-ki a mások javára kapja. Az egyik bölcsességet kap a Lélektől, a másik tudást ugyanattól a Lélektől. A következő hitet ugyanabban a Lélekben, megint másik gyógyító tehetséget ugyanabban a Lélekben. Van, aki csodák művelését, van, aki prófétálást, van aki szellemek megkülönböztetését, másvalaki különböző nyelveket, megint más a nyelvek értelmezését. De mindezeket egy és ugyanaz a Lélek műveli, ő maga osztogatja kinek-kinek, amint akarja...

Ti pedig Krisztus teste vagytok s egyenként tagjai. Ám az Egyházban az Isten némelyeket először apostollokká, másodszor prófétákká, harmadszor tanítókká tett. Utána vannak csodatévő hatalmak, gyógyító tehetségek, segítőkészségek, kormányzóképessegek, különféle nyelvadományok. Vajon mind apostolok? Mind próféták? Mind tanítók? Valamennyien rendelkeznek csodatévő hatalommal és gyógyító tehetséggel? Mindnyájan beszélnek nyelveken? Mindnyájan értelmezik a beszédeket? Törekedjete a nagyobb kegyelmi adományokra!”

Ha Isten fölemeli „életszínvonalunkat”, **érdemeket** szerezhethetünk az örök életre: a szőlőtőn maradva maradandó gyümölcsöt hozunk. A kegyelem ajándék; a boldog örök élet azonban megszolgált jutalom. Az egyszer megbocsátott bűnök nem újulnak föl, viszont az érdemek megtérés után fölélednek.

Luther tévesen gondolta, hogy Isten igazából nem törli el bűneinket, és nem alakít új emberré. A kegyelem szerinte csak annyit jelent, hogy Isten – Fiára való tekintettel – úgy bánik velünk, mintha nem vétkeztünk volna (amnesia). Luther tévedését a trentói zsinat utasította el.

A bűnös hajlamokat és a bűn nyomában járó belső egyensúlyvesztést azonban nem távolítja el tőlünk a kegyelem egy csapásra, nem „varázsol” el minket (Ef 6,12). Ezért a keresztyén élet küzdelmet kíván „a régi és az új ember között” (Ef 4,22; 1Kor 9,24): újra meg újra padlóra kell küldeni ágaskodó rosszabbik énünket.

3. Az aktuális kegyelem

A keresztyén élet tevékeny élet. Senki sem üdvözülni pusztán azért, mert nem vesztette el a megszentelő kegyelmet (nem veszítette el a talentumot: Mt 25,14 sköv; 25,31 sköv). A szőlővesszőnek gyümölcsöt kell teremtenie (Jn 15). Jézus nemcsak parancsot adott erre, hanem **belső indításokat** is ad kinek-kinek, hogy a jó úton előrehaladjon.

„Nélkülem semmit sem tehettek” (Jn 15,5). Tudniillik semmi olyasmit, ami az örök élet útján előre visz. Egyes jótettekre magunktól is képesek vagyunk, de a természetes erkölcsi törvény összes követelményeit is csak kegyelmi segítséggel teljesíthetjük.

Ez a segítő kegyelem nem maradandó állapot, mint a megszentelő, hanem **alkalmi** indítás a jóra. Isten nem úgy segít, ahogyan mi segítünk egymáson, hanem úgy, hogy saját képességeinket „belülről” megmozgatja, mint a testi életben az ajzószerek (a megszentelő kegyelem hasonlítható az egészséghez; a segítő kegyelem serkent). A megszokott rendszerezés szerint: a segítő kegyelem értelmünket megvilágosítja, akaratumkat a jóra lendíti, érzelmeinket ráhangolja Isten szándékaira.

Mindez bizalomra indít: nem vagyunk magunkra hagyva Isten parancsainak színe előtt (Fil 4,13: „Mindent megtehetek abban, aki megerősít engem”). De ugyanakkor szerénységre int: „Mid van, amit nem kaptál? Ha pedig kaptad, mit dicsekszel, mintha nem kaptad volna?” (1Kor 4,7). Tényleg, honnét vannak az én jó ötleteim, honnét a lelkierőm?

Pelagius téves véleménye szerint Isten nem belső indításokkal, hanem csak külső támogatással segít bennünket az üdvösség útján (evangélium, társak stb.). Segítségére nincs is föltétlen szükségünk, enélkül is üdvözülhetünk. Pelagius tévedését Szent Ágoston cáfolta meg.

Luther és Pelagius kegyelemtani tévedései az áteredő bűnről alkotott téves elképzeléseikből erednek.

4. Szabadság és kegyelem

Luther úgy gondolta, hogy a bűn következtében szabad akaratunk semmivé lett: azóta vagy a Sátán rabjai vagyunk, vagy Istené. Vagy a Sátán ül a nyakunkba és hajsza a kárhozat felé, vagy...

Kálvin ebből a lutheri elképzelésből kiindulva választ keresett arra a kérdésre, miért mutatja Jézus kettős-esélyűnek (üdvösségre vagy kárhozatra indulónak) az emberi életet (Mk 8,35-38; 9,43-47; Lk 13,23-28; 16,26).

Ha van kárhozat: egyesek elkárhoznak. Tudja-e ezt az Isten, és ha tudja, akarja-e is előre kárhozatukat? Ha Isten egyeseket az üdvösségre előre elrendelt (*praedestinatio*), előretudása folytán a többieket nyilván a kárhozatra predestinálta. A döntő kérdés: ki a felelős a kárhozott kárhozatáért? Kálvin nem tartja káromlásnak, ha kijelenti: Isten (hiszen mindnyájan kárhozatot érdemlünk; jó, ha egyeseket kiválaszt, kegyelmével üdvözít).

Kálvin szerint Isten nem mindenkinek ad kegyelmet. Némelyeket üdvösségre rendelt, azokat kegyelmének sodrába fogja, és el is juttatja az üdvösségre. Másokat kárhozatra szánt, azokat magukra hagyja, és így óhatatlanul a bűn és a Gonoszlélek zsákmányai lesznek.

A **trentói zsinat** Kálvin tanításával szemben hangsúlyozza Isten üdvözítő szándékának egyetemességét. Főként 1Tim 2,4-5-re hivatkozott: „Üdvözítő Istenünk... azt akarja, hogy minden ember üdvözljön, és eljusson az igazság ismeretére”. Biztosra vehetjük tehát, hogy Isten mindenkinek ad az üdvösség elnyeréséhez *elegendő kegyelmet*.

Csakhowy az ember a kegyelemmel szemben is szabad marad. Ha él vele, egyre többet kap belőle és üdvözl; ha nem, akkor eljútssza üdvösségét. Isten előre jóvátagyja az ember szabad választását.

A kegyelem és az emberi szabadakarat egymásba kapcsolódása nagy titok. A gyakorlat számára Kempis Tamás tanácsa irányadó: „Úgy iparkodj, mintha minden a te akaratodon múlnék; úgy imádkozz, mintha minden Isten kegyelmén fordulna!”

III. Az Isten egyháza

Isten üdvözítő tervének szolgálatára már az ószövetségben egy népet választott ki. Izraelt – az Istenhez tartozás tudatán túl – a közös nyelv, közös történelmi sors, a közös haza, a közös származás emléke tartotta össze. Először Jézus is Izraelhez fordult, hiszen belőle származott, tanítványait is belőle választotta. Világméretű, az egész emberiséget felölelő megváltó művét azonban végül is más közösségre bízta.

1. Az Egyház alapítása

Mivel Jézus Izraelt mindenestül Isten végleges népévé szerette volna összegyűjteni, nem akart valamilyen maradék-közösséget kiszakítani, egy Izraeltől elválasztott közösség létrehozása nem tartozott közvetlen szándékai közé. Ha azonban tekintetbe vesszük, hogy számolt eredeti elképzeléseinek kudarcával, akkor kijelenthetjük: az Egyház Jézus akaratában gyökerezik.

Mt 15,23 szerint Jézus küldetése Izrael házának elveszett juhaihoz szól. Izrael elutasítását a gonosz szőlőműködésről szóló példázat fogalmazza meg (Mk 12,1-9). „Elveszítitek Isten országát és olyan nép kapja meg, amely megtermi gyümölcsét” (Mt 21,43).

Miután a Föltámadott megjelenései és a Lélek kiáradásai új közös tapasztalati horizontot teremtettek, amely új közösséget tett lehetővé, a tanítványok számára a húsvét utáni válság idején új kinyilatkoztatás tárul föl: a megkezdődött végső időben a pogányok is meghívást kaptak Isten népébe. Ennek alapján tekinti magát az Egyház az igaz Izraelnek, amely Istennek zsidókból és pogányokból álló népe.

A végső időkre is jelentőséggel bíró közösség alapításának jele volt már okvetlenül a **Tizenkettő** kiválasztása (Mk 3,13). A régi Izrael – Dávid korában – annak a 12 törzsnek szövetségére épült, amely Jákob 12 fiát tartotta ősének. Az utolsó nagy rendezésben reménykedő közösségek mind a 12 törzs végső egyesítését várták Istentől. Ezért kötelezően összefügg a véglegesség igényével a tizenkettes szám. A kiválasztottak névsora négy ízben szerepel az Újszövetségben.²⁴ Azonosságok és eltérések megállapítása után ez így fest:

Simon (Péter) és testvére, András, Jakab, Zebedeus fia és testvére, János;

Fülöp – Bertalan – Tamás, az iker – Máté (Lévi);

Jakab, Alfeus fia – Tádé v. Júdás – Simon, a buzgó – Júdás, az iskarjóti, aki később elárulta őt.

Máté evangéliuma az ἐκκλησία elnevezést is Jézushoz kapcsolja. Ezt vagy arám megfelelőjét említhette Jézus, amikor Simonra, Jónás fiára alapította az ő egyházát (Mt 16,18-19). Ennek a közösségnek ígérte meg, hogy a „pokol kapui”, vagyis az alvilág ereje, tehát az enyészet nem vesz erőt rajta.

Ez a szó a görög köznyelvben mindenféle gyülekezetet jelent. A Biblia görög fordításában (LXX) Isten ekklésziája (qahal) maga Izrael népe. Jézus tehát új választott népet alapít, azt építi kiválasztott tanítványára, Simonra, akire a szikla-kéfa nevet nem tulajdonságai, hanem szerepe alapján tette. Ez a szikla név annyira fontos volt, hogy a hellenista környezetben a Kéfás nevet előbb-utóbb le kellett fordítani. De mivel a szikla a görögben nőnemű (πέτρα), létrehozták a Πέτρος = Petrus nevet.

Az újszövetség választott népe sokban különbözik más nemzetektől, még Izraeltől is. Tagjait nem vérségi, földi kötelékek kapcsolják egymáshoz, hanem Isten meghívása és saját szabad elhatározásuk. Ez a közösség minden ember előtt nyitva áll. Ezt fejezi ki a pünkösdi csoda, a bábeli nyelvzavarodás ellenképe (ApCsel 2).

²⁴ Mt 10,2-4; Mk 3,16-19; Lk 6,14-16; ApCsel 1,13.

Jézus **küldetést** adott ennek az Egyháznak; valójában mindent rábízott, ami saját megváltó művének folytatásához és beteljesedéséhez tartozik: „Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket” (Jn 20,21). A föltámadt Jézussal találkozott tanítványokat illeti meg az apostol (ἀπόστολος = küldött) név: ők Jézus föltámadásának tanúi.

Mt 28,18-20 részletezi ezt a megbízatást. Három tényezőre bontja, ahogyan Jézus küldetése is prófétai, papi és uralkodói: „Tegyetek tanítványommá minden nemzetet – megkeresztelve őket... – tanítsátok őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek”.

2. Az Egyház lényege

Az Egyház lényegének kérdésére a történelem folyamán különböző feleleteket adtak. A II. vatikáni zsinat olyan hittitoknak nevezte az Egyházat, amelyet lehetetlen egyetlen fogalommal kimeríteni, ezért több képpel és fogalommal kell megközelíteni.

a) *Isten népe*: olyan közösség, amelyet Isten szeretetének szuverén szabadsága kiszóltott a bűn rabságából, és meghívott az emberiség kiengesztelődésének szolgálatára.

b) *Krisztus teste*: bensőséges közösségben él Krisztussal. Az Egyház a Krisztusban hívő nép, amely Krisztus nevére keresztelkedett, Krisztus eucharisztikus testéből él, és maga is Krisztus testévé válik.²⁵

c) *A Szentlélek temploma*: olyan üdvös közösség, amelyet a nyitottság, a belső szabadság és a lelki adományok sokfélesége jellemez; ezek már most a Szentlélek teremtő működését bizonyítják és jelzik.

d) *Az üdvösség szentsége*: jele és eszköze az Istennel való egyesülésnek és az emberi nem Istennel való egyesülésének.

3. Az Egyház alapfunkciói

a) Közösség és hivatal

Az Egyház összetett tevékenysége kettős szerkezetet mutat, a húsvéti és a pünkösdi tapasztalat különbözőségében és egységében. A keresztény közösség *karizmatikus* jellege 1Kor 12,4-31 alapján: Isten Lelkének sokféle kegyelmi ajándéka révén az Egyház az adományok, szolgálatok és erőhatások gazdag sokféleségében alakul ki; ezek kölcsönösen föltételezik egymást, és szükségesek a közösség fölépítéséhez és küldetéséhez. Az Egyház mint alany e szolgálatok együttese.

De az Újszövetség tanúskodása följogosít arra, hogy beszéljünk az Egyház *hivatali* struktúrájáról is. Ezek a meghatározott szolgálatok és hivatalok, amelyekre Isten és az Egyház ad megbízást, teljhatalommal jelenítik meg és képviselik Krisztust a közösség előtt és annak érdekében („Aki titeket hallgat, engem hallgat”).

Az egyház intézményes szervezetsége „kereszt” is lehet, ezt a keresztet azonban Jézus szándéka szerint viselnie kell annak, aki az ő tanítványa akar lenni.

A közös küldetésben nem egyforma szerep jut mindenkinek. Maga Jézus tett különbséget egyházában *vezetők és vezetettek* között. Péternek és utódainak pedig főpásztori megbízást adott. Azt azonban meghagyta, hogy a vezetők a rájuk bízott hatalommal Isten szándéka szerint éljenek; ne úrnak, hanem szolgának tudják magukat (Mk 10,43-45).

A középkorban a papság (klérus) műveltsége és társadalmi szerepe miatt kiváltságos csoporttá vált, és el is távolodott a hívek közösségétől, a laikusoktól. A Zsinat szót emelt a klerikalizmus veszélyei ellen (klerikalizmus: a klérus eltávolodása a néptől, a klérus kiváltságainak túlhangsúlyozása).

²⁵ Vö. Róm 12,5; 1Kor 12,13; Kol 1,18; Ef 5,22-32.

b) A három alapfunkció a sokféle egyházi föladatban

α. Μαρτυρία: igehirdetés és tanúságtétel – az evangélium teremő igéjét a Krisztus szava és Lelke által alapított, egybegyűjtött és evangéliumával átitatott Egyház képes hirdetni és tanúsítani, Isten megbízásából és ígérete alapján.

β. Λειτουργία: istentisztelet, szentségek és imádság – Krisztus kereszttáldozata alakítja ki az újra kiengesztelődött Egyházat, amely így az emberiség kiengesztelődését szolgálja az istentisztelet révén, s az istendicséret új színhelyévé lesz.

γ. Διακονία: szeretetszolgálat és testvéri közösség – a Krisztus szeretetszolgálatát által megszentelt és fölszabadított Egyház képes arra, hogy befelé testvéries közösséggé, kifelé pedig az üdvösség közvetítőjévé, a szegények és a szükségét szenvedők fölszabadulásának szolgálójává váljék.

4. Az Egyház alaptulajdonságai

A IV. század végén a zsinati hitvallások az Egyház tündöklő szép tulajdonságaiként jelölik meg a következő négy jelzőt: egy, szent, katolikus és apostoli.²⁶

a) Az Egyház egységes,

mert olyan közösség, amely a hit-remény-szeretet közösségévé igyekszik válni. Jézus új parancsa: „Szeressétek egymást, amint én szerettelek titeket, úgy szeressétek egymást ti is. Arról ismerje meg mindenki, hogy tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt” (Jn 13,34-35). Az egység azonos a szeretettel. „De nemcsak értük könyörgök, hanem azokért is, akik szavukra hinni fognak bennem. Legyenek mindnyájan egy (Jn 17,20-21).

Az Egyház egysége háromszorosan „a hitvallásban, az istentisztelet közös ünneplésében és Isten családjának testvéri egyetértésében” valósul meg. A külső egység az Istennel való belső egységnek szükséges, de nem elégséges jele. Az Egyház egysége maga is sokrétű és összetett jelenség. Teli van feszültségekkel.

Az egyházak újraegyesítésére irányuló mozgalmak megegyeznek abban, hogy a valódi hitbeli egység nem zárja ki az egyházi életformák törvényes, sőt szükséges sokféleségét és különbözőségét.

b) Az Egyház szent

Amikor az Egyházat szentnek valljuk, akkor azt valljuk meg, hogy Isten megszentelő tevékenységet folytat az Egyházban; ez pedig arra figyelmeztet, hogy a keresztyén és egyházi gyakorlatnak vissza kell tükröznie ezt az Isten adta szentséget. Ez nem azt jelenti, hogy az Egyházon belül csak szentség uralkodna, de azt sem, hogy az Egyházon kívül nincs semmilyen szentség. Az Egyház szentsége az a visszafordíthatatlan folyamat, amelyet Isten megszentelése visz végbe e földi történelemben a hívők közösségének konkrét jeleiben.

Az Egyház nem a tökéletesek gyülekezete, hanem bűnös és gyarló embereket foglal magában; egyszerre szent, és ugyanakkor folytonos reformra szorul. Ez a bűnösökből álló egyház mégis csak az Isten népe.

Az Egyház *fogyatkozhatatlansága és tévedhetetlensége* folytán a hívek nem tévedhetnek közös hitükben; az Egyház tanítóhivatala (pápa + püspöki kollégium), sőt a pápa önmagában is – a Szentlélek jóvoltából – tévedésmentesen hirdeti Krisztus tanítását (ez természetesen nem vonatkozik az emberi hiedelmekre és vélekedésekre).

A szentek közösségének megvallása és a szentek tisztelete (az összetartozás, az istentiszteleti megemlékezés, példájuk követése és a közbenjárásuk kérése révén) fontos az Egyházban.

²⁶ Εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν (in unam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam)

c) Az Egyház katolikus

Az egyetemesség azt jelenti, hogy az Egyháznak adott ígéretekhez és feladatokhoz tartozik, hogy a történelemben megjeleníti és közvetíti Isten egyetemes *üdvözítő akaratát*, amely Jézus Krisztusban kifejeződött. Vállalja az egész krisztusi küldetést, és éppen ezért minden emberhez fordul. A katolikus szó jelentése kettős: a. orthodox (vagyis nem eretnek); b. universalis (vagyis nem szekta).

Az Egyház: egyedül üdvözítő közösség (*extra ecclesiam nulla salus*). Ez nem jelenti azt, hogy minden tagja üdvösségre jut. Azt sem, hogy kívülre senki sem üdvözölhet. De akárki üdvözülni, általa jut az üdvösségre. Nem tudjuk, hol végződik a koncentrikus körökben elhelyezkedő Egyház. De az Egyház megkerülésével senki nem üdvözülhet.

d) Az Egyház apostoli

Az egyház apostolisága az egyház alapfunkcióinak folytonosságát jelenti. Tanítása és vezetőinek megbízatása az apostolokra és rajtuk keresztül Jézusra vezethető vissza. Apostoli az eredet, a tanítás és az utódlás. A Szentírás, a hit egyházi áthagyományozása és a püspöki tisztség kölcsönösen egymásra utalt. A püspöki tisztségben az apostoli hagyomány folytonosságáért, annak egyházi elevenségéért és a jelennel való kapcsolataért való felelősség különleges, szentségi és reprezentatív módon intézményesül.

5. Az Egyház alapformái

a) Egyházak és egyházi közösségek építménye és közössége

A II. vatikáni zsinat félretette az egyházzal mint tökéletes társaságról szőtt értelmezést: az Egyház egyes közösségei már nem egyszerűen az összegyűlt alárendelt részei vagy elemei. Az összegyűlt inkább a helyi egyházaknak, vagyis az Egyház konkrét megjelenési formáinak és megvalósulásainak közössége.

b) Házi-közösség, személyi közösség és bázisközösség

A családnak mint házi egyháznak újrafelfedezése fontos, mert gyümölcsözővé teszi a természetes, testi és vérségi kapcsolatokból származó viszonyokat az egyházi közösség számára: megújult formában az Istennel való közösség eszközévé teszi őket.

Az egyházi hit a keresztyén családban, a keresztyén csoportokban, a házi-közösségekben vagy bázisközösségekben elsősorban mint hívő életgyakorlat valósul meg, ami a szereteten alapszik. A hit-remény-szeretet közössége a családban főképp úgy valósul meg, mint a nemek és a nemzedékek megbékélése.

c) Helyi egyház, vagyis plébániai közösség

A helyi gyülekezetek, az egyházközségek és a helyi egyházak közös vonása, hogy a konkrét politikai közösségek (falu, város) tapasztalatait teszik az egyházi tapasztalat kiindulópontjává és helyévé: azokhoz kapcsolódva, egyszerre valósítják meg a keresztyén hit igényét az egyetemességre és a teljességre, másrészt a hitnek helyhez kötött konkrétságát és történelmi folytonosságát.

d) Egyházmegyei helyi egyház/részegyház

Püspöki helyi- vagy részegyház ott keletkezik, ahol Isten népének egy része egy-egy püspöknek rendelődik alá, aki az egység látható elve és alapja. A püspök (a presbitériummal együtt) pásztorként vezeti a helyi egyházat, képviseli azt, és jogszerűen cselekszik a nevében. Másrészt viszont mint a püspöki kollégium tagja híveit képviseli az összegyűltben, amelynek alapvonásait a helyi- vagy részegyházban a püspök közvetíti.

A püspöki szolgálat különleges föladatát és tekintélyét abból meríti, hogy az apostolok szolgálatát folytatja, amikor az egyház történelme folyamán tevékenységében Krisztust és az Egyházat jeleníti meg.

e) Összegyház

Fórumai: a pápaság és a püspökök kollégiuma. Ha a hit és az élet alapvető kérdéseiben az Egyház egysége és önazonossága annyira veszélybe kerül, hogy az egyetértést más módon nem lehet elérni, akkor megvan a lehetősége, hogy a pápa végérvényesen döntsön tanbeli kérdésben.

A dogmák tévedhetetlensége és a hívek engedelmessége azt jelenti, hogy aki ezekre a döntésekre hittel ráhagyatkozik, biztos lehet abban, hogy nem távolodik el Isten igazságától, hanem az ahhoz vezető úton megbízhatóan halad. A pápa és a püspökök hiteles egyházi tanítása és a hívek vallási engedelmessége azt jelenti, hogy aki ezekre a kijelentésekre hagyatkozik, rendszerint biztos lehet abban, hogy nem tért le az Isten igazsága felé vezető útról, hanem rátért arra.

6. Mária és az Egyház

Márk evangéliuma Máriát meglehetősen a háttérbe állítja, a tanítványi kör mögé; Lukács és János viszont kiemeli mint a hit, a tanítványság és az egyház ősképét.

A hagyomány az Ádám-Jézus párhuzamot átvitte Évára és Máriára.

Az Egyház hite szerint Jézus megdicsőítette Máriát. Elsősorban azzal, hogy test szerint maga mellé vette az örök üdvösségbe. Földi élete végén rögtön a föltámadás örömében részesítette (Mária mennybevitelének dogmája 1950-ből). De előttünk is megdicsőíti Máriát – azzal, hogy közbenjárására sok jót tesz velünk, olykor csodákat is. Mária közbenjárónk: minden kegyelem elosztója, az Egyház Anyja.

Mária hívő nővérünk is. Számára már adva van mindaz, amit az Egyház minden tagja remél magának és másoknak: a beteljesült élet a háromságos egy Istennel való közösségben.

IV. Az Egyház szentségei

A) A szentségek közös jellemzői

A firenzei zsinaton (1439) felsorolt hét szentséget az ókorban a görögök *μυστήριον*, a latinok *sacramentum* néven emlegették. A *mysterion* szó titkot, az üdvösség szent titkát kifejező cselekményt, a *sacramentum* szentelési cselekményt jelentett vagy az eszközöket hozzá.

Ismertetőjegyeik:

1. A szentségek: **jelek** (σημεῖα – signum).

A szimbólumnak két fajtája van: helyettesítő (csak informál) pl. átjelzés – reális szimbólum (valóságot teremt, hordoz pl. kézfogás, csók, aláírás)

A szó, a beszéd is lehet informáló (pl. újsághír) és megvalósító (performatív): szerelmi vallomás, ítélethirdetés (a színész mélyen megindul, de nem mutatja).

2. A szentségi jeleket Jézus alapította, hogy fölidézzék előttünk megváltó áldozatát, és eljuttassák hozzánk kegyelmeit. **Jézus az őszentség**; a szentségekben folytatódnak Jézus testes-jelszerű üdvözítő cselekedetei.

3. A szentségek sokkal hatékonyabbak az emberi jeleknél. Nemcsak emlékeztetnek a múltra, hanem jelenvalóvá is teszik. Nemcsak jelzik Isten szeretetét, hanem közli is velünk **életalakító kegyelmét**, és magukban hordozzák az örök élet ígértét is.

De nem úgy hatnak, mint a gyógyszerek: tudtunk és közreműködésünk nélkül. A közvetített kegyelem csak akkor lesz a miénk, ha együttműködünk vele. Ezért szükséges föl vételükhöz a hit, a megfontolt szándék, többnyire az előkészület is. Jézus éppen azért kötötte látható jelekhez a kegyelmeit, hogy figyelmünket fölhívja, képességeinket mozgósítsa.

A szentségek vagy megadják a megszentelő kegyelmet azoknak, akiknek hiányzik, vagy növelik azokban, akik már a kegyelem állapotában vannak.

Minden szentség ad természetének megfelelő segítő kegyelmeket is (szentségi kegyelem).

A megszentelő kegyelem elvesz, ha az ember súlyosan vétkezik. Ámde néhány szentség elveszithetetlen kapcsolatot (*character*) hoz létre Isten és a fölvevő ember között, amely állandóan megmarad, sőt újabb kegyelmek kiapadhatatlan forrása. Ezek az ún. jegyadó szentségek: a keresztség, a bérálás és az egyházirend.

4. A szentségek ünneplését Jézus az Egyházra bízta, **az Egyház az alap-szentség**. A szentségek kiszolgáltatói az Egyház megbízásából, Jézus nevében és Jézus hatalmával jár el.

B) Az egyes szentségek

1. A keresztség (baptismus)

A tisztulási rítusok ősidőktől ismertek, Qumránban is, talán innét jött Keresztelő János (Βαπτιστής, βαπτίζει – megmerít). A próféta a magáénál külön keresztséget jövendölt: „Aki utánam jön... Szentlélekben fog megmeríteni titeket” (Mk 1,7-8), Mt 3,11: „Szentlélekben és tűzben”. Jézus megkeresztelkedik, szükségesnek mondja a fölülről születést vízből és Lélekből (Jn 3,5), de nem keresztel (3,22; 4,1-2).

Az ApCsel 2,37-41 tanúsága szerint pünkösdkor a kereszttelkezés teljes magától értődéssel válik a megtérés jelévé. Az ősegyház életében: a hit jele, csatlakozás Jézus Krisztushoz, a bűnök bocsánata, a Lélek adománya, minden megkeresztelt összetartozása és egyforma méltósága, az új életre születés: adomány és föladat.

Szent Pál a vízben való megmerítkezést a halál és a föltámadás jelképének látja: „A keresztségben eltemetkezünk (Krisztussal) a halálba, hogy amint Krisztus... föltámadt a holtak közül, úgy mi is életre keljünk” (Róm 6,4).

A keresztség megtisztít minden bűntől (az áteredő bűntől és az esetleg korábban elkövetett személyes bűnöktől), és eltörli az értük járó büntetést is. Megadja a megszentelő kegyelmet, és eltörölhetetlen jeggyel a látható egyház tagjává tesz.

Az üdvösséghez szükséges, amennyire az Egyház szükséges az üdvösséghez. Hittel és bűnbánattal kell fölkészülni rá. Üdvözülni a meg nem kereszttelt ember is üdvözülhet – vágy-keresztséggel (katechumenek). A megkereszttelt ember azonban hivatást kap arra, hogy ismerje Isten üdvözítő szándékát, és annak tudatos munkatársa legyen.

Ósi gyakorlat a gyermek-keresztes, amelyre sok evangéliumi jelenet bátorít. Akkor vált általánossá, amikor a kereszténység Európában társadalmi közmeggyőződéssé vált. A gyermek személyes hittel, döntéssel nem készülhet föl a keresztségre; hitben való neveléséért szülei, keresztszülei vállalnak kezességet. A keresztséget a hit terének megnyílásaként értelmezhetjük; a keresztény hit mindig részvétel a többiek hitében.

2. A bérmlás (confirmatio)

Az ókeresztény egyház egyszerre szolgáltatta ki a keresztséget és a bérmlást. Amikor a gyermekkeresztes általánossá vált, a nyugati kereszténység elválasztotta egymástól ennek a két szentségnek a kiszolgáltatását. Ha időben elválík is, szoros kapcsolatban van a keresztséggel: az ott nyert új életet erősíti. Személyes kapcsolatra fűz a Szentlélekkel.

Jézusra rászállt a Lélek kereszteskor. Megígéri a tanítványoknak (Jn 7,38-39; ApCsel 1,8). Azok pünkösdkor elteltek Szentlélekkel, kézrátétellel osztják (8,15-17; 19,1-7). A kézrátételtől és a keresztségi liturgia utolsó mozzanatából, a megkenésből fejlődött ki a külön szentség. A bérmlás a keresztség megpecsételése, ratifikálása, beteljesítése. Csak olyan életkortól kezdve volna szabad ünnepelni, amelyben életre szóló döntés már megkívánható.

Ez a szentség növeli bennünk a megszentelő kegyelmet, megerősít a keresztény nagykorúságra, segítő kegyelmet ad a hitvalló életre, és eltörölhetetlen jeggyel tesz az Egyház nagykorú tagjává.

A protestánsok konfirmációja ugyan nem szentség, de azért a „confirmatio” katolikus és protestáns fölfogása nem áll messze egymástól.

3. Az eucharisztia

Az εὐχαριστία. jelentése: hálaadás (talán a hozzákapcsolódó hálaadó imából). Az ősegyházban emlegetett nevei még: κυριακὸν δεῖπνον – úrvacsora; κλάσις τοῦ ἄρτου – kenyértörés (ApCsel 2,46; 20,7);

A kenyér és a bor nem szenzációt hajhászó jelek, hanem szelíd, tartózkodó jelek. A kenyér azon túl, hogy testi táplálékunk, kifejezi közösségi összetartozásunkat is, foghatóvá teszi az emberek gondoskodó és áldozatos szeretetét. Jézus arra tanított, hogy Istentől kérjük mindennapi kenyerünket. Ő maga pedig osztozott éhségünkben, és szívesen fogadta a terített asztalhoz szóló meghívást. Fontos tanításait épp fehér asztal mellett mondta el. Maga is megvendégelte azokat, akik annyira vágyódtak Isten üzenetének meghallgatására, hogy testi éhségükről is megfeledkeztek.

Jézus mindennap együtt étkezett tanítványaival. Elfogatásának előestéjén, az utolsó vacsorán családfőként megtörte a kenyeret, szétosztotta az apostolok között, közben pedig ezt mondta: ez az én testem. A vacsora végén pedig áldást mondott a borral telt kehely fölött, és ezzel nyújtotta övének: Ez az én vérem kelyhe. Ezt a szinoptikus evangéliumokból és Szent Pál elbeszéléséből tudjuk. Mk 14 az utolsó vacsorát pászka-lakomának írja le. 1Kor 11 már a megemlékezés visszásságaira hívja föl a figyelmet.

Jézus ugyanis megbízást adott az Egyháznak az utolsó vacsora eseményeinek folytonos megújítására: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre”. Az Egyház tagjait azóta is a kenyértörés közössége kapcsolja össze Krisztussal és Krisztusban egymással.

Jézus szavára semmi látható változás nem történt a kenyérrel meg a borral. De nemcsak testének és vérének szimbólumaként osztotta szét a kenyeret és a bort. Ami addig étel és ital volt a földi életre, az most örök életre szolgáló táplálék lett. Megtapasztalható tulajdonságaik (színeik) a régiek maradtak. Lényegük azonban **átváltozott** Jézus testévé és vérévé (átlényegülés: trans-substantiatio KEK 1376).

Hogy Jézus szava valóban igazi átváltozást eredményezett, és nemcsak jelképes értelmű, azt Jn 6. fejezetéből és Szent Pál mondataiból látjuk világosan. „Az én testem valóban étel, és az én vérem valóban ital” (Jn 6,55); „Aki méltatlanul eszi ezt a kenyeret, vagy issza az Úr kelyhét, Krisztus teste és vére ellen vét”(1Kor 11,27).

A pap szavára a kenyér és a bor az oltáron ma is Jézus testévé és vérévé változik. Látható színei alatt a föltámadott Jézus jelenik meg. Mindkét szín alatt egészen, de mégis „mintegy megölve” (azért a két szín alatt). Így az „oltáriszentség” nemcsak az utolsó vacsorát, hanem Jézus kereszthalálát és föltámadását, sőt magát Jézust személyesen is jelenvalóvá teszi számunkra, és áldozatként bemutatjuk a mennyei Atyának. Így a szentmise (missa) **áldozat** is (sacrificium): Jézus egyetlen véres áldozatának vértelen megjelenítése. Ő ugyanazon önfeláldozó szeretettel van köztünk, mint egykor a keresztfán.

A **szentáldozás** (*communio*=közösség) a kegyelmi közösség legnagyobb eseménye: Jézus fogyasztatónak tette magát; asszimilálódik: beépül személyiségünkbe. A misében szent csere valósul meg; kenyeret és bort adunk Istennek, ő pedig Fiát adja nekünk, hogy ételünk és italunk legyen, és így egészen szorosan egyesülhessünk vele. Az áldozás a „halhatatlanság gyógyszer” (φάρμακον ἀθανασίας), a mi jövőnk föltámadásunk záloga. Ehhez fűzte Jézus ígéretét: „Aki eszi az én testemet és issza az én véreimet, annak örök élete van, és én föltámasztom az utolsó napon” (Jn 6,54).

4. A kiengesztelődés szentsége

Vétkeztünk – bűntudatunk van – megjavulnánk – áhítjuk a bűnbocsánatot – reméljük is titkon. Így van az ember ősidők óta. A próféták hirdették, hogy Isten kész bűneink megbocsátására. Jézus egészen különös nyomatékkal hangsúlyozta Isten irgalmát, sőt maga is bocsátott meg bűnöket. Szent Pál szavai: „Ahol eláradt a bűn, ott túláradt a kegyelem”. A bűn eláradásának tetőzését jelzi Jézus megölése. Ez újra nyíltá tette a kérdést tanítványaiban. De föltámadása után Jézus megadta az Egyháznak a bűnök megbocsátásának hatalmát (Mt 16,19; 18,18; Jn 20,22-23).

A megkötés és föloldás az egész közösség föladata. Mihelyt azonban a gyülekezetben kiépült a hivatali szerkezet, a kizárásnál és az újráfölvételnél a tisztségviselők különlegesen illetékesek.

A bűnbocsátó hatalommal él az Egyház akkor is, amikor keresztele. De a megkeresztelt ember sem került még ki a bűn vonzásából. Az Egyház közösségében kezdettől fogva élt az a meggyőződés, hogy az eucharisztia lakomájához senki sem járulhat bűnös állapotban (1Kor 11,26-30). Aki keresztény léte súlyosan vétkezett, annak meg kell tisztulnia, mielőtt Jézus asztalához lép. Ez a „második keresztség” a bűnbánat-bűnbocsátás szentsége („a hajótörés utáni második deszka”).

Az Egyház **bűnbocsátó gyakorlata** az idők folyamán változásokon ment át (egyszeri, nyilvános kiközösítő bűnbánat – megismételhető, titkos föloldozással elnyert bűnbocsánat). Ma a bűnbocsátás (*reconciliatio* = kiengesztelődés, megbékélés) kerete: beszélgetés a megtérő és a pap között. Az Egyház a bűnbocsánatot nem azért kötötte gyónáshoz, hogy megalázza a bűnbánót, hanem hogy önismeretét világosabbá, bánatát őszintébbé, jó elhatározását igazabbá

tegye, és hogy hihetőbbé válják számára az örömhír, hogy a mindenható és irgalmas Isten tud és akar segíteni rajta.

A bűnbánó a lelkiismeretének megvizsgálásával készül a gyónásra. Ennek gondosnak, komolynak és aggályosságtól mentesnek kell lennie.

A bűnök becsületes föltárását a **bánat fölindítása** követi. A bánat (*contritio* = töredelem) lényege szerint akarati állásfoglalás. Az érzelmi megindultság nem szükségszerűen tartozik hozzá.

A természetes bánatot evilági szempontok vezetik, a bűnbocsánat kegyelméhez csak az olyan, *természetfölötti* bánat visz el, amely Istenre nyílik. Akkor tökéletes, ha Isten iránti szeretetből fakad; kevésbé tökéletes (*attritio*), ha félelemből ered (bűnhődés, pokol). A bűnbánónak törekednie kell arra, hogy bánata minél tökéletesebb legyen. A bánat a szentség vétele közben is mélyülhet és tisztulhat.

A tökéletes bánat gyónás nélkül is elvezet Isten irgalmáig, bár katolikus embernél ez magában foglalja a mielőbbi gyónás szándékát is.

A bánatot követi az elkövetett bűnök töredelmes **megvallása**, vagyis a gyónás (*confessio*). A halálos bűnököt illetően itt teljességre kell törekednünk. Fontos, hogy ez a bűnvallomás őszinte legyen (bővített mondatokban).

Szükség esetén a bűnvallomás egészen általános is maradhat, pl. olyan betegségben, amely megnehezíti a beszédet, vagy ha nincs idő többre. A gyóntatót a gyónással kapcsolatban tapintat és titoktartás kötelezi.

A bűnbocsánathoz természetesen hozzátartozik a jövőre vonatkozó **jó elhatározás** a bűnök és a közeli bűnalkalmak kerülésére (Erősen fogadom). Enélkül nem hiteles a bűnbánat. A bűnbánónak késznek kell lennie az elkövetett bűnök **jóvátételére** is. Ez némelykor határozott kártérítési kötelezettséget jelent (lopás, rágalom), máskor csak általánosabb elhatározást kíván. Ezt fejezi ki, hogy a gyónó valamilyen **elégtételt** vállal és végez el, amely kapcsolódik Jézus elégtételt adó áldozatához. Ezt az elégtételt a gyónó és a gyóntató közös egyetértésben határozzák meg.

A **gyóntató** pap Jézus küldetésében és az Egyház közösségének képviselőjeként lép a megtérő mellé. Tanítói, orvosi, bírói és papi szolgálatot tölt be. A gyónás is, a bánat is emberi tett, a szentség lényege az, amit **Isten** művel benne: a megbocsátás és a kegyelemben való újjászületés.

Ez a szentség eltörli a bűnt, eltörli a súlyos bűnökért járó örök büntetést is. Visszaadja vagy növeli a megszentelő kegyelmet, és segítő kegyelmet ad a bűn ellen folytatott küzdelemhez. Ezért érdemes olyankor is gyónnunk, ha nem követtünk el halálos bűnt (ájtatossági gyónás). Értékes keresztény szokás rendszeresen gyónni; és nagyon hasznos állandó lelki atyát választani, hogy lehetőleg mindig nála végezzük gyónásainkat.

A közös **bűnbánati liturgiák** segítik az egyén önvizsgálatát, bánatindítását, jó elhatározásait. Kifejezik azt is, hogy a bűn és a megtérés nem magánügy. Bűneink sajátos szövénnyt alkotnak: a bűn a közösségnek is árt, és a kegyelemben való újjászületésünk a közösség gyarapodása.

A bűnbocsánat szentségében való részesedés után is maradhat még ideigtartó büntetés-adósságunk. Ennek törlesztésére való a **búcsú**, amit a megholtakért is följánlhatunk. Aki búcsút akar nyerni, annak a megszentelő kegyelem állapotában kell lennie, és el kell végeznie az Egyház által előírt imádságokat vagy egyéb jócselekedeteket.²⁷ Búcsúnyeréskor Isten elengedi (*indulgentia*=elengedés) Krisztus és a szentek érdemeire tekintve azt, amit szigorú igazságosság szerint magunknak kellett volna jóvátennünk.

²⁷ Ezeknek rendjét VI. Pál 1967-ben szabályozta; a régiebb előírások érvényüket veszítették.

5. A betegek kenete

Jézus nagy szeretettel fordult a betegekhez, és sokat meggyógyított közülük. A Tizenkettő küldetéséhez is hozzátartozott, hogy sok ördögöt kiűztek, olajjal megkentek sok beteget, és azok meggyógyultak (Mk 6,13; ApCsel 3). A Jakab levélből megismerjük az ősegyház gyakorlatát: „Beteg valaki köztetek? Hívassa el az egyház presbytereit. Imádkozzanak és kenjék meg olajjal az Úr nevében. A hitből fakadó imádság gyógyulást szerez a szenvedőnek, az Úr megeleveníti; és ha bűnös, bocsánatot nyer” (5,14-15).

Kezdetben főként a testi baj enyhülését várták a beteg körül végzett szent cselekménytől. De már a Jakab-levél is említi a bűnbocsánatot. Később ez került a figyelem középpontjába, és végül már ebben látták a szentség hivatását, hogy a súlyos beteget fölkészítse a halálra („utolsó kenet”). De a II. vatikáni zsinat után visszatértünk az ősi értelmezéshez. A szentség kegyelmi hatását ma abban látjuk, hogy Jézus a maga üdvösségszerző szenvedéséhez kapcsolja a beteg testi-lelki szenvedését és megpróbáltatásait.

Ha az Úr jónak látja, gyógyulást, testi megkönnyebbülést is szerez a betegnek; de mindenképpen érdemszerzővé teszi szenvedését, és lelki erőt ad neki ahhoz, hogy Isten kezéből el tudja fogadni azt, aminek értelmét emberi ésszel nem látjuk: a gyöngeséget, a kiszolgáltatottságot, esetleg a halált is.

6. Az egyházi rend (ordo)

A keresztény papság nem egészen olyan, mint a pogány vallásokban vagy az ószövetségben megfigyelhető papi szolgálat (kóhén – hiereusz – *sacerdos* — áldozatbemutató pap). Egyetlen főpapunk Krisztus, az újszövetség egész választott népe papi nemzedék (1Pt 2,9). A keresztség-bérmálás révén mindenki részesül az „egyetemes papság” kegyelmében és küldetésében. Mégis akár Isten igéjének hirdetésében, akár a szentségek kiszolgáltatásában különleges *hatalmat* kapnak azok, akiket Isten az ő papi népében vezetőnek szemel ki (miniszteriális = szolgálati vagy hivatali papság). Csak a fölszentelt pap mutatja be a misét, ő szolgáltatja ki a bűnbocsánat szentségét és a betegek kenetét.

A papság vezető szolgálata a püspök személyében válik teljessé. Ő az apostolok utóda és az Egyház időben-térben megvalósuló egységének látható kapcsa. A *hierarchia* fokozatainak megfelel a Szentírásban a Tizenkettőnek, majd a Hetvennek (Lk 10) és a Heteknek (ApCsel 6) kiválasztása. Az első keresztény század végére rögzült a különböző címek jelentése és sorrendje:

ἐπισκόπος = felügyelő – püspök,
πρεσβύτερος = idősebb – áldozópap,
διάκονος = felszolgáló – szerpap.

A kézzel történő fölszentelés (*ordinatio*) folytán a püspök-pap-diakónus segítő kegyelmeket kap a hivatásának gyakorlásához szükséges hatalom mellé. Az Egyház szolgálatára szánt élete kegyelmi jellé válik. Jegyadó szentség: eltörölhetetlen jelet (*character*) nyom a fölvevőbe, Isten hűségének zálogaként.

Az Egyházban betöltendő vezető szolgálatra teljes odaadással, egész életre szólóan vállalkozik az, aki hivatást érez rá, és akit egyházi eljárói a papi életre alkalmasnak ítélnék. A teljes odaadás kifejezője a papi nőtlenség (*caelibatus*), amely – Jézus példájára – több mint egy évezred óta általános és sok évszázada kötelező a nyugati kereszténységben. Állandó diakónussá azonban Nyugaton is fölszentelnek házasságban élő embereket.

A Katolikus Egyház csak *férfiakat* szentel pappá. Vannak, akik úgy gondolják, hogy ez csupán korhoz kötött szabály. Az Egyház azonban úgy döntött (1994), hogy ragaszkodni kell a Jézusig visszamenő hagyományhoz, mert az nem a múlt történelmi viszonyokból következett, hanem a férfi és a nő természetének maradandó különbségéből. II. János Pál szerint a

hitletéteményhez tartozik, hogy az Egyháznak semmiképpen nincs hatalmában nőket pappá szentelni.

7. A házasság

A férfi és a nő, a szülő és a gyermek kapcsolata fontos erkölcsi ügy, amely intézményes rendezésre szorul. A házasság és a család intézményét az ószövetségi törvény is szabályozta. Jézus készen talált maga körül egy ősi szokásrendet, mégis jelentősen módosította azt, amit az emberiség hagyománya és az ószövetség kialakított. Elsősorban azzal, hogy lehetetlennek mondta a válást: „Amit Isten összekötött, ember ne válassza szét” (Mt 19,3-10).

Érvelésében a két teremtetéstörténetre utalt: Isten ősi, teremtetési szándékára hivatkozott. A válást nem azért tiltotta, hogy visszanyesse az ember nemi vágyait, hanem azért, mert a férfi és a nő egyetlen, egész életet átfogó odaadásra teremt. Jézus azzal, hogy ennek törvényét megfogalmazta, nemcsak új erkölcsi szabályt hozott, hanem egészen átértelmezte a házasságot.

A házasság föltétlen egységet céloz meg: a válás vereség. Aki engem vállal, életre szólóan vállaljon, mert csak az egész életem mondja el, mi vagyok.

Az Ef 5,21-32 a férj és feleség kapcsolatát Krisztus és az Egyház kapcsolatára utaló jelnek, azt megjelenítő titoknak mondja. A házastársak teljes, holtig tartó, kölcsönös odaadással adják egymásnak önmagukat.

A házasság (*matrimonium*) szentsége nemcsak megkötésekor ad kegyelmi segítséget a házastársaknak ahhoz, hogy amit vállaltak, jó szívvel megvalósítsák. Egész szövetségüket is kegyelmi jellegűvé teszi. A házasságban élők megszentelődnek azáltal, amit egymásért és gyermekeikért tesznek. Áldozataik és örömeik Krisztushoz kapcsolódnak: hűségük Isten hűségének jelévé válik a világban.

A szentséget a megkeresztelt felek egymásnak szolgáltatják ki, amikor – a plébánosnak vagy megbízottjának asszisztenciájával és még két tanú jelenlétében – megfontoltan és szabadon kinyilvánítják, hogy szeretetben és tiszteletben holtig együtt akarnak élni, és elfogadják a gyermekeket, akikkel Isten megajándékozta őket. A keresztény házasság ott valósul meg, ahol a házasságot hit-remény-szeretetben élik. A házasság is „a hit szentsége”. A házasság keresztény megvalósítása nem természetes; a Teremtő akarata, de megvalósítani csak hitben lehet.

Katolikus hívőnek másvallásúval vagy vallástalannal kötendő házasságát a püspök vagy meghatalmazottja csak bizonyos föltételekkel engedélyezheti.

A beteljesedés teológiája

Az eszkato-lógia a beteljesedés reményét vizsgálja (εσχατα – végső dolgok). Valójában nem dolgokról van szó, hanem a teremtés jövőjéről, a megkezdett élet beteljesedéséről.

I. A világ beteljesedése

1. A Szentírás jövőképe

Isten Ábrahám meghívásától kezdve ígéretről ígéretre vezette a választott népet. A klasszikus ígéretek, ország, utódok és Isten gondoskodása, majd a királyság. Minél több csalódás érte Izraelt a történelemben, annál inkább tágult a remény horizontja: egyszer majd minden nemzet megtapasztalja az üdvösséget Jeruzsálemben.

A Krisztus előtti kétségbeejtő évszázadokban Izraelben is elterjedt az apokaliptika. Az ἀποκάλυψις kinyilatkoztatást jelent, színes leleplező látomásokat kínál a jövőről. A régi ígéretekkel ellentétben itt a remény nem a történelmen belüli jövőre irányul, hanem a történelem utáni új korszakra. Isten engedi vesztébe rohanni a történelmet, hogy azután új korszakot nyisson.

Jézus tanítása a próféták eszkatologikus stílusát követi (SÚB), nem a zsidó apokaliptikát (Mk 13; Mt 24; Lk 21). Nem nyilatkozik a vég időpontjáról (Mk 13,32), föltételezett előjeleit relativálja. Nem engedi, hogy hallgatói a jelen világot elhanyagolják a remélt jövő kedvéért, lemondjanak az emberi történelem alakításáról. Isten uralma nem csak azután kezdődhet el, ha minden gonosz hatalom már megsemmisült. Tanításában megmarad a *feszültség*: Isten országa már jelen van (Lk 11,20; 17,21) és még nincs itt, várat magára; már hatékony, és mégis késik, már megtapasztalható, és még a remény tárgya.

Az *apostoli* levelekben – Isten országa helyett – Krisztus uralma lép előtérbe. A beteljesedés az ő dicsőséges eljövetele lesz. A *parúzia* (jelenlét és eljövetel) Krisztusnak a végső időkben történő eljövetelét jelenti, amely átalakítja a világot (1Kor 15,22-28). Az első keresztények eleinte saját életükben várták ezt az eseményt (1Tessz 4,13). Idő múltával a parúzia-hit kettős értelmet kapott: egyszer eljön a nap, amikor Krisztus uralma megnyilvánul; de Krisztussal már ma találkozhatunk a felebaráti szeretetben és az eucharishtiában.

A későbbiekben a parúzia összekapcsolódott az *ítélettel*. Az eljövendő bíró: Jézus Krisztus. Ez azt jelenti, hogy a történelem az ő szándéka szerint fog eldőlni, az ő igéje és élete lesz az ítélet mércéje, és mivel az ítélő azonos a megváltóval, az ítélet célja nem a leszámolás és a megsemmisítés, hanem a megmentés, a hazahozás, a beteljesítés (Jn 3,17; 12,47).

2. A keresztény hagyomány problémái

a) A végidő-várás változása

Már az ősegyház megtapasztalta, hogy a világtörténelem folytatódik, a vég késlekedni látszik. A következő nemzedékek az időbeli közelségről áttették a hangsúlyt arra, hogy milyen hirtelen és gyorsan fog eljönni az Úr. A halasztódásból esélyt kapott a bűnös és pogány világ a megtérésre. Már nem a vég közeli eljövetelért imádkoztak (marána thá: 1Kor 16,22, Jel 22,20), hanem elhalasztásáért, a parúzia reménye helyett annak késlekedésében reménykedtek.

b) A kiliazmus

Akadtak, akik tényleg várták Krisztus és az igazak ezeréves uralmát (Jn 20,1-6). A chiliazmus = millenarizmus tágabb értelemben annak várása, hogy itt a földön a történelem folyamán Istentől eljön az üdvösség: az üdvösségtörténet megváltoztatja a világtörténelmet.

c) Civitas Dei és Civitas terrena (Isten országa és a földi ország/állam)

Az üldözések elmúltával akadt, aki Konstantin uralmában, vagy később a német-római császárságban látta eljönni a világ- és egyháztörténet csúcspontját, Isten országának megvalósulását. Ezzel szemben Szent Ágoston szerint a jelen történelmet az határozza meg, hogy két hatalmi kör áll egymás mellett, sőt élesen egymással szemben. Ezek végső szétválását csak az utolsó ítéletkor lesz. Akkor a *civitas Dei* polgárai tökéletesen boldogok lesznek Isten szemlélésében és szeretetében, a *civitas terrena* polgárai végérvényes szerencsétlenségbe sülyednek. Addig már nem várható döntő változás.

d) Eszkatológia és újkori haladás-gondolat

A keresztény reményből az újkorban a folyamatosan fölfelé irányuló fejlődés szilárd, tudományosan biztosítottak vélt meggyőződése lett. A haladásgondolat később összeolvadt a biológiából származó evolúciós gondolkodással. Teilhard de Chardin összekapcsolta a kozmikus evolúció gondolatát (a világfejlődés az emberre irányult) az ember további fölemelkedésének reményével: a világ egész története a „Krisztussá válás” hatalmas folyamata (a noogenezis a krisztogenezisbe torkollik).

3. A világ jövője

a) A teremtés és az üdvtörténet beteljesedése

A teremtés hitéből következik, hogy a világ vége nem annak pusztulását, hanem teljeseését hozza. Isten érkező uralma az ember üdvösségét jelenti. A teljességet végül Jézus Krisztus parúziája által érjük el. Krisztus visszatérésekor a változó világ átalakul véglegessé. Ez azonban azt jelenti, hogy az eljövendő világ alakja már láthatóvá lett Jézus életében és föltámadásában.

A beteljesedéshez nemcsak a betegek meggyógyítása, a szomorúak megvigasztalása, a megtörték fölemelése tartozik hozzá, hanem a világról mondott ítélet is: végre igazságot szolgáltatnak az elnyomottaknak a hatalmasokkal szemben, a hamis csillogás lelepleződik, nem lesz többé helye az önzésnek.

b) A jelen a jövő horizontjában

A történelem nemcsak színpad, ahol zajlik az Isten és az egyén közti drámai dialógus, hanem benne alakul az üdvösség ismételtetetlen története. Isten utat nyitott a megígért jövőbe. A mostani jó tapasztalatokban, a részleges sikerekben a remélt jövő jelentkezik. Nem tudjuk, meddig tart a történelem, de abba a jövőbe vezet, amit Jézus Krisztus határozott meg.

c) Remény és emberi közreműködés

A remény a jó tapasztalatokon és az Isten ígéretére hagyatkozáson túl magában foglalja a remélt jövő aktív megvalósítását, közös alakítását is. A remény konkrét cselekvési célokban ölt testet. De mivel a remény képei sohasem a végérvényes jövő végleges leírásai, egyetlen konkrét célt sem szabad abszolutizálni. A cselekvési irányt állandóan fölül kell vizsgálni.

A keresztény reményhez tartoznak az utópiák, az emberi szellem nyugtalanító jövőképei, és a politikai tevékenység is. De mivel hiszünk abban, hogy a beteljesedést Isten garantálja, mentesülünk a siker kényszerétől, kezelni tudjuk a csalódást okozó tapasztalatokat is.

d) A történelem maradandó nyitottsága

Ha hiszünk is a teremtés beteljesedésében, a történelmen belüli fejlődésről nem nyilatkozhatunk. Nincs szükségünk evolúciós gondolkodásra sem: Isten a katasztrófán keresztül is képes a beteljesedés megvalósítására. A remény célja felé kell haladnunk, de a folyamatos haladás garanciája nélkül.

Az üdvtörténet végső kimenetelében is homályos pont marad, hogy az Istentől akart üdvösség ténylegesen minden ember számára valósággá válik-e. Isten minden embert üdvözíteni akar, de az emberi szabadság döntéseinek eredményét nem lehet elővételezni.

A keresztény hit az emberen kívüli valóság jövőjéről sem mer nyilatkozni. Csak remélhetjük, hogy új szépségben jelenik meg minden, ami értékes volt földi életünkben.

A végső ítéletkor napfényre kerül Isten üdvözítő munkája és az ember együttműködése a történelemben. Nagy történelemóra lesz, minden közösség üdvtörténeti jelentőségére is fény derül.

II. Az egyén beteljesülése

A) A Szentírás szava

1. Az Ószövetség tanúsága

Izraelben eleinte az egyén csak azt kívánta, hogy 1. hosszan élhessen, még hozzá a közösségben, 2. számos utódja legyen; ez biztosítsa jövőjét a halálon túl is; 3. ne idegen földben, hanem „az atyáknál” temessék el.

Panaszkodni a zsidók a korai vagy az utód nélküli halálra szoktak, vagy ha idegenben kellett élni-halni. A halotti kultuszt nem ismerték. A holtak birodalma a SE'ÓL: a feledés és kapcsolatnélküliség állapota. Jó annak, aki halála után az atyákkal egyesül a nép közösségében.

A régi bölcsesség, hogy az igazaknak jól, a gonoszoknak pedig rosszul megy a soruk (Zsolt 1 és 37), nem igazolódott. Átalakul a bizalom, hogy Isten a „végén” jelen lesz; a bűnösök elpusztulnak, az igazak viszont „nála” lehetnek.

Egyértelműen vallja az *egyén föltámadásának* hitét Dán 12,2: „Akik a föld porában alszanak, azok közül sokan föltámadnak, némelyek örök életre, mások gyalázatra, örök kárhozatra.” A föltámadástól várják az igazságtételt a makkabeusi szabadságharc vértanúinak (2Mak 7). Dicséretes a holtakért imádkozó Júda Makkabi viselkedése: „mivel gondolt a föltámadásra. Ha ugyanis nem hitt volna az elesettek föltámadásában, fölösleges és értelmetlen dolog lett volna a halottakért imádkozni (2Mak 12,43k).

A Bölcsesség könyve görög hatásra inkább az „elmúlhatatlanság” és „halhatatlanság” szavakat használja. A Prédikátor könyve nem keresi az élet értelmét a túlvilágon sem.

2. Az újszövetség tanúsága

a) **Jézus** közvetlen környezetében a farizeusok vallják a föltámadást, a szadduceusok viszont elvetik (ApCsel 23,6-9). Jézus vitázik a szadduceusokkal (Mk 12,18-27): „Amikor föltámadnak... úgy élnek, mint az angyalok az égben.” Vagyis: az önátadó szeretetkapcsolat megmarad, féltékenység azonban nincs.

Jézus tanításának központi témája: Isten *itt és most* kezdődő és hatékonyra váló országának hirdetése. A haláltól való megszabadítás ennek a tanításnak egyik mozzanata.

b) **Szent Pál** a farizeusi hagyományból ismeri a föltámadás reményét, amit eleinte alárendelt a parúzia várásának. Ámde Thesszalonikában meghalnak keresztények a parúzia előtt. Ők úgy fognak részesedni a parúziában, hogy föltámadnak (1Tessz 4,13-17).

Korintusban némely hívők azt állítják, nincs föltámadás. Pál szerint ha a holtak nem támadnak föl, Krisztus ügye semmit nem érne (1Kor 15,12-19).

A rómaiaknak kifejti, hogy a halál a bűn által jött, de a bűn legyőzésével megtörik a halál hatalma is (Róm 5,12-19.21). A föltámadás a Lélek által mintegy belülről történik: „Ha bennetek lakik annak Lelke, aki föltámasztotta Jézust a holtak közül, aki föltámasztotta a holtak közül Krisztus Jézust, életre kelti a ti halandó testeteket is bennetek lakó Lelke által” (Róm 8,11). Ha Krisztussal közösségben élünk, a fizikai élet és halál kérdése másodlagossá lesz (Róm 14,8).

c) **Szent János** írásai még jobban relativálják a fizikai élet határát (Jn 5,24: „Aki hisz, már átment a halálból az életre... annak már örök élete van”), de vannak jövőre irányuló szövegek is (5,28): akkor előjönnek az élet, ill. az ítélet föltámadására. – Jézusban jelenvaló vált az üdvösség, a találkozás vele mindent eldönt: az ő elutasítása halált jelent, a ráhagyatkozás örök életet. „Aki hisz benne, az nem ítéltetik el, aki nem hisz, már elítéltetett” (3,18).

Ugyanez a – jelen és jövő közti – feszültség jelenik meg 1Jn 3,2-ben: „Most Isten gyermekei vagyunk, de még nem nyilvánvaló, mik leszünk. Azt tudjuk, hogy hozzá leszünk hasonlók, mert látni fogjuk, amint van.”

B) A teológia állása

1. A halál

a) Minden embernek meg kell halnia.

Ezen sötét tapasztalati háttér előtt kell hirdetni a megváltás üzenetét. Az emberi létezés lényegileg halálba tartó létezés. Pozitív ajánlat: ha egyszer az élet hosszú távon úgyis „elhasználódik”, vagyis valamire mindenkinek rámege az élete, akkor érdemes az életet másokért elhasználni, fölládozni.

b) A halál a zárándokállapot végét jelenti.

A halállal megszűnik a döntés ideje. A halál nemcsak vége, hanem végérvényesítése is az életnek. Egy életem, egy halálom.

Az Újszövetség éberségre int; arra figyelmeztet, hogy használjuk föl az időt, és eltökélten cselekedjünk (Mk 13,33-37; Mt 25,13; Jn 9,4; Ef 5,16; Kol 4,5).

Az utóbbi években elterjedtek híradások, amelyek klinikai halottak újraélesztéséről számolnak be (*Life After Life*). Ezekben föltűnő hasonlóságok vannak a keresztény túlvilági várakozásokkal. Ámde a teológia, ha halálról beszél, az élet végérvényes befejezését érti ezen, ahonnan már nincs visszatérés. Az említett tapasztalatok tehát csak a halál közelségében, az élet legvégső határán szerzett tapasztalatok. Ezek az emberek csak egy határhelyzetből tértek vissza, nem a halálból.

c) A halál a bűn jogos következménye: büntetés.

A Gen 2-3 nem, de Róm 5,12 egyértelmű: „a bűn egy ember által jött be a világba és a bűn által a halál, így a halál minden emberre átment, mert mindnyájan vétkeztek...”

A mai teológia szerint nem az a pusztán tény a bűn következménye, hogy földi életünk időben korlátozott, és egyszer meg fogunk halni, hanem az a tény, hogy a halált *ellenségesnek* tapasztaljuk: letöri az élet dinamikáját, és ezáltal az egész élet értelmét megkérdőjelezi.

A bűnös ember nem saját teljesevéseként realizálja a halált, mert a bűn: a bizalom és szeretet hiánya. A bűn következménye, hogy így tapasztaljuk meg a halált. A „büntetés” nem más, mint az egoista bezárkózás önmagunkba, amely a bűnből származik: a bűn a halál fullánkja (1Kor 15,56). A bizalom és a szeretet hordozza azt az esélyt, hogy legyőzzük a halál értelmetlenségét.

d) A halál éppen elfogadása és elszenvedése által az ember tette.

Jézus halálát is így értelmezi Lukács és János evangélista. Lk 23,46 szerint halála odaadás az Atya kezébe, Jn 14,2.12.28; 16,7 szerint Jézus az Atyához megy, odaadja magát, halála beteljesedés (19,30).

Szent Pál szerint a Krisztussal való meghalás nemcsak az élet végét jelenti, hanem annak teljes megvalósulását (Róm 6,1-11; 2Kor 4,10k; Róm 14,8). A halál nemcsak kívülről érinti az

embert: a meghalás lehet a keresztyén lét megvalósítása. A sorsközösség megpecsételése az értünk halt Krisztussal; alkalom hűségünk és szeretetünk végső bizonyítására.

Életünk egész folyamán meghalunk, de közben szeretettel jelen vagyunk mások számára. A halálban az ember egészen átadja magát annak az Istennek a kezébe, akinek – a szeretetben elkötelezett életében – már lépésről lépésre kiszolgáltatta magát.

2. A föltámadás

A zsinati hitvallás alapján: Várom a holtak föltámadását; az ún. apostoli hitvallás alapján: Hiszem a test föltámadását.

Jézus Isten országának érkezését hirdette. Eszerint lehetővé vált számunkra, hogy a földi lét korlátait széttörve Isten közelében éljünk. Ennek az új életnek az erejét a tanítványok a megfeszített Jézus feltámadásában tapasztalták meg. Jézus megjelenéseinek leírásából azonban nem föltétlenül következtethetünk a mi jövőnk állapotunkra.

De azt jelzik, hogy a föltámadásnak van világi tartalma: elmélyíti a kapcsolatokat, beteljesíti a történelmet – „testi” jellegű.

A föltámadott test tulajdonságairól Szent Pál így ír a korintusiaknak:

„Te amit elvetsz, nem kel életre, hacsak meg nem halt. S amit vetsz, nem a leendő testet veted el, hanem csupasz magot, például búzaszemet vagy más egyebet. Az Isten pedig ad majd neki testet, amint akarja, és mindegyik magnak saját testet. Nem minden test ugyanolyan test... Vannak égi testek meg földi testek, de más az égiek dicsősége, más a földieké. Más a nap dicsősége, más a hold dicsősége, más a csillagok dicsősége; hiszen csillag csillagtól különbözik dicsőségben. Így a holtak föltámadása is. Elvetik romlásban – föltámad romlatlanságban; elvetik dicstelenségben – föltámad dicsőségben; elvetik gyöngeségben – föltámad hatalommal; pszichikus testet vetnek el – pneumatikus test támad föl... Amint viseltük a földies (ember) képét, viselni fogjuk a mennyeknek képét is (1Kor 15,35-49).

A mai teológusok többsége testi voltunk *személyes* fölfogásából indul ki: az emberhez lényegileg hozzátartozik a világban-lét, hogy a történelemben ágyazottan kommunikáljon másokkal. A testi föltámadás azt jelenti, hogy az egész embernek egész élettörténetével, a többiekkel való minden kapcsolatával együtt jövője van, és hogy az ember teljesezésében a világ egy darabja is teljesül. Föltámadt testünk tükrözni fogja egyéniségünket, a nehézkesség nem korlátozza aktivitását, a vegetatív élet jelenségei megszűnnek.

Az ember nem a *világból* van megváltva, hanem a *világgal együtt*; nem kell kilépnie a történelemből, és minden kapcsolatot végérvényesen maga mögött hagynia; hanem az élettörténete és kapcsolatai vele együtt belépnek a teljesülésbe (lakoma).

Ha minden tettek és minden személyes kapcsolatnak, ha ennek az egész földi életnek és az ember által alakított történelemnek örök jövője van, akkor éppen ebből megnövekedett érdeklődés következik az itteni élet iránt.

Az ember teljesezése nem gondolható el egy testetlen lélek kivándorlásaként, amely maga mögött hagyja testi voltát és a világot. Az ember mint szellemi szubjektum testi voltában és azon keresztül tér végérvényesen magához; a bensőségessé vált anyag így a szellem beteljesedésének maradandó mozzanatává lett. Az anyag beteljesedik, de nem önmagában vagy önmaga által, hanem a szellemben.

3. Közbülső állapot?

A teológiai hagyomány szerint a halálban a halhatatlan lélek elválk a halandó testtől (ez megfelel a görög bölcsélet modelljének). A lélek rögtön ítéletre kerül (2Kor 5,6-10), de a test majd csak az utolsó napon, a világ végén támad föl. Akkor a test egyesül lelkével, és jön az egyetemes (utolsó) ítélet. A lélek addig test nélküli állapotban léteznék?

De már az is kérdés, kell-e időbeli távolságot elgondolni a jelen és az emberi történelem beteljesedése között a halál vonalán túl? Vagy nem kezdődhetett-e már el az emberiség föltámadásának folyamata, amelybe minden egyes elhunyt bekapcsolódik, és a végén éri el teljességét? Nagyon valószínű, hogy a másvilágon „másképp járnak az órák”, mint itt a földön. A halál és a végítélet közt lepergő időt a halottak biztosan másként érzélik, mint a földön.

A szerteágazó teológiai nézetek így összegeezhetők:

1. A halálban az egész ember meghal, nemcsak egy része. Sokszor tapasztalatilag is észlelhető a megelőző teljes leépülés, radikális lefosztás és bomlás.
2. Lefosztásának, a világból történő kicsúszásának, zuhanásának legmélyebb pontján Isten fölfogja és új életre kelti az embert. Tehát a halál nem teljes megsemmisülés, hanem átmenet és átváltozás.
3. A föltámadás reménye szorosan összefügg azzal a hittel, hogy Isten állandó tevékenységgel hűségesen teremt. Párbeszédre teremtette az embert, nem engedi elsüllyedni a halálban, megmenti teremtményét (dialogikus vagy relacionárius halhatatlanság).
4. Isten szabadítása az egész embert érinti. Az ember föltámadásában az egész emberiség és az egész világ megmentése kezdődik el.
5. De éppen ezért az egyén föltámadása is csak a világ történetével együtt fejeződik be (várakozás).
6. A föltámadott azonossága a megholttal különböző metaforákban juthat kifejezésre. Ilyen a lélek azonossága, ha lelken Isten partnerét értjük. Az ember megmarad Isten emlékezetében. Az ember azért halhatatlan, mert az Isten szeretettel fordul hozzá.

4. Az ítélet

A keresztény fölfogás szerint az Istennel való találkozás az igazság órája, az élet aratása lesz. Hogy milyen kapcsolat van a külön ítélet és az egyetemes ítélet között, arról eltérnek a nézetek, a közbülső állapotról kialakított vélemények szerint.

Ma a teológusok az ítéletet nem külön bírói tettnek, hanem *önítéletnek* gondolják: az ember találkozik Krisztussal, és mintegy önmagától fölismeri, kicsoda ő. Az ember alapvetően már megítélte önmagát saját élete által; csak napfényre kerül életének igazsága, amikor találkozik Krisztussal, aki az Igazság.

Az ember nem a végső mérce önmaga számára. A fény, amely rányitja szemünket önmagunkra, nem belőlünk jön. Csak akkor lesz világos az ember számára, mi lakik benne, amikor Krisztus színe elé kerül.

A *büntetés* nem kívülről kiszabott, külső tekintély által megállapított és elrendelt büntetés, hanem magának a bűnnek szenvedést okozó következménye; a cselekvés természetéből adódó fájdalom; az énnel szerencsétlenné tévő bezárulása, amely a szeretet elutasításából származik.

Az egyetemes ítélet *reményt* kelt az evilágban hátrányos helyzetűekben, az igazságtalanság és erőszak áldozataiban. A külön ítéletre sem okvetlenül csak félelemmel és rettegéssel gondol a hívő.

1. Az ítélet nem idegen eseményként éri az embert, hanem csak nyilvánvalóvá teszi számára a helyzetét.
2. Az a pillanat, amelyben leesik az álarc, amellyel rútságomat és rosszaságomat rejtegettem, megszabadulás is: végre egészen önmagam lehetek!
3. Az élet jó termését is meglátjuk.

5. A tisztulás

Megítélésünk szerint a legtöbb ember nem annyira elvetemült, hogy elkárhozzék, de nem is annyira szent, hogy menten a mennyországba jusson. Az ő számukra van rendelve a *purificatio*, olyan fájdalmas tisztulás, amely eltörli az emberben még meglévő bűn-maradványokat, alkalmassá teszi az Istennel való találkozásra.

A próféták igehirdetésében sokszor kapcsolódik az ítélet és a tisztulás: az ítélet célja nem a megsemmisítés vagy a végnélküli kínzás, hanem a megtisztítás és végül a megmenekülés. 2Mak 12,42-45 dicséri a halottakért való imádságot. Az egyház teológiai hagyománya több újszövetségi mondatban látott utalást a tisztító tűz létezésére (Mt 5,25-26; 12,32; 1Kor 3,12-15; 1Tim 1,18).

Újabban nem reális tűznek gondoljuk el, de nem is helyként (*purgatorium*), inkább az emberben lejátszódó történésként. Aki találkozik Krisztussal, abban elolvad a salak, föloldódnak az egoizmus görcsei. Beteljesítő szenvedés: egyszerre boldogító (mert szabadító és beteljesítő), mégis fájdalmas is, mert az énné válás részévé vált salaktól old el. Talán leginkább a szegény pírjához hasonlítható, amikor ég a bőr a ... képen. Nem külön eljárás, amely kiegészíti az ítéletet, hanem az ítélet egyik mozzanata, amint az ítélet maga is része a Krisztussal való találkozásnak.

A tisztulásról való beszéd *reményteli*. Az ember remélheti, hogy a halál után (illetve a halálban) megszabadul a benne lévő bűntől, lényének bűnei okozta elidegenedéseitől és meggyötöröttségétől. Az, aki vagyok, nem fogja egy örökkévalóságon át szomorúan üdvözölni azt, aki lehettem volna; minden tökéletlenség ellenére az élet befejezésekor végül mégis csak az leszek, akinek lennem kell.

A *halottakért* való imádság célja nem az, hogy megkíméljük őket a tisztulástól, hanem hogy támogassuk őket ebben a tisztulási folyamatban; hogy hozzájáruljunk annak sikeréhez, és ezzel megkönnyítsük a tisztulást. A szentek közösségében az úton levőknek és a Krisztus békéjében elszenderült testvéreknek egysége a legkevésbé sem szakad meg. Mi szeretettel megemlékezünk a halottakról, ők pedig imádkoznak Istennél az élőkért.

A halottakkal való összeköttetés nem állítható elő technikákkal. A mágikus praktikák éppen úgy tilosak a halottakkal, mint Istennel. Az összeköttetés keresztény médiuma a hitbeli imádság, vagyis a bizalom aktusa. Nem hiszünk abban sem, hogy a halottak mechanikus jelenségeken át (automatikus írás vagy hangfelvétel) fordulnak az élőkhez. Létük és aktivitásuk el van rejtve az Isten titkában.

6. A kárhozat

A beteljesülés reménye sötét háttér előtt fogalmazódik meg: a végérvényes bukás lehetséges. „Aki nem szeret, az a halálban marad. Mindaz, aki gyűlöli testvérét, gyilkos; azt pedig tudjátok, hogy a gyilkosnak nincs örök élete” (1Jn 3,15).

Isten és az üdvözültek közösségéből történő kirekesztődés, önmagunk kizárása az, amit a *kárhozat* (*damnatio*, a *damnum* = kár szóból) és a vsz. szláv eredetű *pokol* szavaink jelölnék (ez utóbbi a latin *infernum* = alvilág szónak felel meg, tehát a menny ellentéte). A bibliai figyelmeztetések képei: kizártság, tűz (gehenna), külső sötétség, sírás és fogcsikorgatás.

A kárhozat: az élet végérvényes kudarca. Az ember teljesen kiölheti magából a szeretetet, tud olyan világot teremteni maga körül, amelyben az együttlét már csak kint jelent. Minthogy már nem akar, és nem tud szeretni, céltalan és társtalan élete örök gyötrelmet jelent, rideg magánya inkább a fagyhoz hasonlítható.

A keresztény ember reménykedik minden ember megmentésében és üdvösségében, ugyanakkor – mindenekelőtt önmaga számára – számolnia kell a bukás reális lehetőségével. Ha lemondanánk az elsőről, és földalnánk másokat vagy saját magunkat, akkor a felebaráti és

önszeretet parancsa ellen véténénk. Ha a másikat hallgatnánk el, akkor elvennénk a földi lét komolyságát.

Az Egyház tanítja a kárhozat létét és örök voltát. A keresztény ember azonban nem a pokolban, hanem a mennyben hisz; a bukás szakadéka reális lehetőség minden élő embernek, de hogy ez a lehetőség valóság lett vagy lesz-e, és hány ember számára, az a hitből kiindulva nem mondható meg.

Az Egyház sok emberről kinyilvánította hivatalosan, hogy szentként Istennél vannak; viszont nincs ilyen nyilatkozat egyetlen megnevezett elkárhozásáról sem. Akik önhibájukon kívül nem ismerik Krisztus evangéliumát és egyházát, de őszinte szívvel keresik Istent: elnyerhetik az örök üdvösséget (egész életemben rólad álmodtam).

Nem kárhozhatnak el a kereszteleetlen kisdedek sem, bár próbatétel híján nem is üdvözülhetnek. Vagy megsemmisülnek (bár ez nem jellemző a Teremtőre), vagy a halálban döntésképpé válnak.

7. Az örök üdvösség

A Szentírás a következő képeket kínálta: mennyország, nász, ünnepi lakoma, paradicsom, új Jeruzsálem. Az Apostoli hitvallás örök életnek nevezi a beteljesedést. Ez nem vég nélkül meghosszabbított idő, ami az unalom benyomását kelti sokakban. Az örök élet elsősorban nem időbeli, hanem minőségi fogalom. Az élet teljességét jelenti, annak a boldogságnak a határtalanságát, amely – töredékesen és korlátoltan – már a jelen élet jó tapasztalataiban fölfénylik. Az örök élet nem fölváltja a földi életet, hanem már benne megkezdődik. Nem helyettesíti a jelen életet, hanem beteljesíti azt. A teljesedés ennek megfelelően nem mint vég, lezárás, pusztá nyugalomra-jutás értendő, hanem mint az élet intenzívvé válása, kicsúcsosodása, kiteljesedése. Teljes, sikerült élet, sikerült szeretet.

Az üdvösség tartalma: Isten boldogító közelsége. Istent úgy fogjuk szemlélni, „amint van” (1Jn 3,2), „színről színre” (1Kor 13,12). Isten boldogító látása fölfokozza földi látóképességünket. Ismeret és szeretet. Szent Ágoston Isten élvezéséről beszél (*fruitio*).

A keresztény módon remélt beteljesedéshez hozzátartozik

1. a *közösség* más emberekkel: az elszakítottak viszontlátása, közelség az eddig távoliakkal, sikerült kommunikáció, röviden: ismeret és szeretet a szentek közösségében is;
2. az egyén *azonossága* és *épsége*: önmagam megvalósultsága – ellentétben az elidegenedéssel; épség – ellentétben a fogyatékos-sággal és csonkasággal; a teljességre jutottság – ellentétben a sok teljesületlen reménnyel és az idő előtt kettétört étellel;
3. *öröm* az Istentől teremtett és beteljesített egész világ miatt.

A remény minden tartalmát összefoglalja a bibliai értelemben vett béke (SALÓM): a termékeny és teljes kapcsolat minden élő között. Az emberiség nem egyének gyűjteménye vagy arctalan egyedek kollektív tömege, hanem összetéveszthetetlen egyének élő együttléte – ezért az egyén beteljesedése nem gondolható el a többiek teljesedése nélkül; és fordítva: a történelem beteljesedése sem az egyének beteljesedése nélkül.

A Szentháromság

A hívő tudja, hogy az Atya, a létezés ősalapja fönntartja őt minden esetlegességében; testvére, Jézus Krisztus elkíséri őt élete útjain és a végső úton is; és a Szentlélek megnyitja őt a minden lehetséges elgondolást és elképzelést fölülmúló isteni valóság felé.

Az Atyát, a Fiút és a Szentlelket a liturgikus-szentségi gyakorlatban, a doxológiában és az imádságban együtt említik, és így kapcsolatba is hozzák egymással. Ebből a liturgikus gyakorlatból indult el aztán az a törekvés, hogy a Fiúnak és a Szentléleknek Istenhez tartozását, istenségét teológiai nyelven is megfelelően kifejezzék.

Az első teológiai kísérletek az üdvösségtörténet megismert adatai alapján próbálták meghatározni az Atya, a Fiú és a Szentlélek **viszonyát** egymáshoz. Az isteni hármasság egységnek ez ilyen (oikonomikus) értelmezése azonban kétféle tévedéshez vezetett: vagy alárendelték a Fiút (és a Leleket) az Atyának (*subordinationismus*), vagy az üdvtörténeti funkciócserét úgy értelmezték, hogy az egyetlen Isten, az Atya az üdvtörténet folyamán különböző módokon (modus) cselekszik, s hol a Fiú, hol a Lélek alakját ölti föl (*modalizmus*).

Az Egységben lévő Háromság modalista megrövidítése és tritheisztikus eltúlzása között kell a szentháromságtannak a saját útját megtalálnia.

A IV. század vitáiban rögzítették az Isten belső életét jellemző (immanens) szentháromságtani fogalmakat: egy az Istenben az οὐσία, φύσις, latinul *substantia*, *natura*, *essentia*, magyarul lényeg, természet; három a ὑποστάσις, πρόσωπον, latinul *subsistentia*, *persona*, magyarul személy. Az egy Isten három egylényegű személyben létezik.

Annak alapján, hogy az üdvösség történetében az Atya küldi a Fiút, az Atya és a Fiú küldi a Leleket, az Isten belső életéről, a személyek **származásáról** az Egyház hittell vallja: a Fiú az Atyától születik, a Lélek az Atyától és a Fiútól származik. Az Atya öröktől ajándékozza az isteni életet a Fiúnak, aki szeretetből visszaadja azt a Szentlélekben.

A Hármasság tevékenysége kifelé oszthatatlan, az Atya, a Fiú és a Lélek egyek az akarásukban és tevékenységükben.

A hármasság-egy Isten titka és a hit élete

Az Isten szeretet,

ő a Fiúban – testvérünkben, Jézus Krisztusban – „egy lett közülünk”, és mint a szeretetnek teremtető, kiengesztelő hatalma közel jött hozzánk;

a szeretet hatalma olyan erősnek bizonyult, hogy fölülmúlta a bűnt és a halált, mert az Atya nem hagyta Fiát a halálban, amelyet a bűnösök okoztak neki, hanem azzal, hogy feltámasztotta a halottak közül, legyőzhetetlen isteni életerejének kinyilatkoztatásává tette őt;

Jézus Krisztusban – igehirdetésében, életében és halálában, a holtak közül való feltámasztásában – nyilvánvalóvá lett, hogy a mindenható Isten az emberek üdvössége: megosztja az emberekkel életüket, inségüket, halálukat, és a Szentlélekben részesíti őket saját, elpusztíthatatlan életéből; a Szentlélekben akar az emberek között élni és hatni, szeretetüket megerősíteni, és őket szeretetében teljessé tenni.

Isten legbensőjét a Fiúban – testvérünkben, Jézus Krisztusban – és a Szentlélekben nyilatkoztatja ki, aki minket a bűnből és a halál hatalmából fölszabadít a szeretetre. Legbenső titka a szeretet közössége, amely az Atyát és a Fiút egymással és a Szentlélekkel összeköti, és amelybe az embereket – a Szentlélekben – üdvösségük végett be akarja vonni.²⁸

²⁸ Jürgen Werbick összegzése a Dogmatika kézikönyvéből. Bp. (Vigilia) 1997.